

250

Knihovna FF MU Brno

2 5 7 R 0 3 9 1 5 3

RT

ZIVÁ

DÍLA

MINULOSTI

NEJSTARŠÍ

ŽIVOTOPISY

DANTOVY

BOCCACCIO

BRUNI D'AREZZO

NEJSTARŠÍ

ŽIVOTOPISY

DANTOVY

PRAHA 1965

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ
KRÁSNÉ LITERATURY
A UMĚNÍ

DANTE ITALSKÉ GOTIKY A RENESANCE

VYCHÁZÍ K 700. VÝROČÍ
DANTOVA NAROZENÍ

Rozumíme-li historickou osobností člověka, jehož osudy aktivně pronikají a proplétají se s osudy většího lidského společenství a rozličně uspíší jejich pohybový zvruch, vyplývá už z tohoto vymezení samého, že historik, který se bude takovou osobností zabývat, musí ji sledovat ve dvou rovinách: jako konkrétní život, ohraničený fyziologickým trváním takového člověka (daty jeho zrození a smrti), a jako existenci duchovou, jejíž vyzářování se rozlévá naimnoze daleko přes hranici jednoho či dvou nebo tří pokolení. A lze říci, že čím větší taková historická osobnost je, tím větší významu nabývá v jejím vytknutí druhý život, odehrávající se mimo časové meze její konkrétní existence a přetvářející nejednou její duchový obraz podle povahy, potřeb a myšlenkových zaměření prostředí, do něhož její světelný reflex dopadl.

To platí i o největším básnickém tvůrci italského a vůbec západoevropského duecenta a trecenta Dantovi Alighierim. Vlastní jeho život, jehož obrysy zasitihneme v obou vyprávěních tohoto svazku, se proplétal mnohonásob s osudy jeho města – a to jak v přímém působení politickém, kterým se velký básník účastnil bojů na půdě rodné Florencie a podílel se na jejím úsilí o udržení samostatnosti proti panovačným snahám papeže Bonifáce VIII. i jiných mocných činitelů současných, tak v působení nepřímém, jímž doléhalo jeho slovo psané do víru velikého zápasu mezi italskými guelfy a italskými ghibelliny a jejich spojení.

2692

OSTŘEDNA ZEMSTVA
FILISOVSKÉ FAKULTY
UNIVERSITY J. E. SERRVON
PRAHA

6824 - 65

Ale ještě větší význam snad než přímo v dějích, jichž byl účastníkem, měl Dante v historii dalších pokolení italských, počínaje těmi, jež navazovala bezprostředně na jeho generaci, až po Italy XIX. a XX. století: Dante jako symbol, do jehož rysů promítalo svoje myšlenky, citová zaměřením a životní ideály nejen italské rinascimento, ale i italský barok, italské osvícenství, „nová Itálie“ romantiků, Itálie liberalistická i Itálie socialistická. Sledovat tuto druhou rovinu Dantova života co historické osobnosti je nepochyb- ně z nejpoutavějších podívaných duchových dějin italských. Oba životopisy pak, do jejichž čtení vkročíme na dalších stránkách, mohou být v tom směru prvním mostem, prv- ním výhledem.

Životopisy snad zklamou čtenáře, který poznal některou z novodobých, nedávným datem označených biografií vel- kého básníka. V srovnání s recentními sepsáními podávají podobu básníkovu poněkud vytrženou z životních sou- vislostí, ve kterých Dante žil, osamocenou, oproštěnou z vazeb, do nichž byly zapuštěny její kořeny. Nejenže tu nevidíte onoho věžemi zjezeného panoramatu Florencie, jak je známo ze starých zobrazení tohoto města – Florencie s bezpočetnými kampanilami, hradebními věžemi a cim- buřinami, opevněnými šlechtickými paláci, „mio bel San Giovanni“, „mým krásným San Giovanni“ Dantovým a ji- nými, dodnes nannozé ještě živými tvary středověkého města – ale nenahlédnete tu nikde ani hlouběji do jejího denního života, který formoval básníkovu psyché: do boha- tého hospodářského kvasu, naplňujícího kontory nedávno vzniklých florentských bankovních domů resp. kupeckých „compagni“, do ruchu jejích textilních manufaktur, odkud se rozvázejí tovary po celé západní i východní Evropě i na Blízký východ, do hluku jejích mečířských a vůbec žele- zářských dílen, do jejích hemživých stavebních hutí, do nových paláců naplněných na tu dobu nezvyklým luxusem,

do florentských hotelů (v novodobém slova smyslu hotelů), kde nacházejí nocleh i pohostinství početní příchozí do bohatého a po všech stránkách kvetoucího města, do života umělců, jako byl Cimabue, Giotto, Arnolfo di Cambio, Andrea Pisano a jiní představitelé florentského duecenta a trecenta – atd.

Ale hledat v našich sepsáních nějaký širší výhled do životního prostředí („milieu“) básníkova v tomto smyslu by bylo nedorozuměním a anachronismem. Historik XII. a XIV. století v Itálii obecně se upíná především k věcem pozoruhodným, věcem pronikajícím svým koloritem a tva- rem nad kolorit a tvarovost všedního života, nezvyklým, upoutávajícím. Co tvoří kulisáž všedního dne v takové Flo- rencii – včetně úporných sociálních zápasů, otlásajících od let osmdesátých XIII. věku jejím blahobytem –, uniká z jeho zorného pole, neždá se mu hodným zaznamenání. To není jen rys našich životopisů, nýbrž stejně znak kroni- kářských sepsání, jako je kronika Giovanniho Villanho, jež zachycuje sice místy i leccos z právě zmíněné „všední tváře“ Florencie, ale výmluvně omalouvá, musí-li tak učinit a zmínit se někde i o věcech, jež po názoru autorově nejsou dosti hodny dějepiscova zápisu.

A přece žádáné literární dílo – i když se k němu neobrací přímo svou pozorností – nevzniká bez kontextu s hospo- dářským a vůbec životním utvářením své doby a aspoň nepřímou a bezděčně musí být svědectvím o ovzduší a pod- mínkách, za nichž vznikalo. To platí i o obou našich bio- grafiích, třebaže každá z nich zachycuje svým odrazem ji- nou dobu. V Boccacciově „Trattatelo in laude di Dante“, „Krátkém pojednání k oslavě Dantově“, napsaném v letech 1357–1360, tedy necelých 40 let po Dantově smrti, jako by dokonce ještě doznívaly hovory a vůbec životní barvy Flo- rencie z častů velkého básníka. Jsme ovšem už po velikém otřesu, který postihl pyšnou republiku nad Arnem v 4. a na

počátku 5. deštěletí XIV. věku krachem největších tamních bankovních domů – domu Bardiů a domu Peruzziů – a „compagnii“ na ně vázaných, a Boccaccio si hlasitě stěžuje na úpadek florentského kupectva v současné době. Ale stačí sledovat jen to, co bychom mohli nazvat „římským motivem“ ve vyprávění našeho autora: jeho snahy sepnouti souvěkou Florencii a její rody (i rod Danta Alighieriho!) s historií a genealogií starého Říma a vyklít ji jako dědičku světovládného „Výchého města“ – v nichž se znovu ozývají skoro slovně pasáže z florentských kronikářů doby Dantovy Dina Compagnio, Giovannino Villanina a jiných. Tato idea je přímým odrazem obrovského hospodářského rozpětí pyšné republiky nad Arnem, která ve spojení se světovládnou kuití papežskou a jejím finančním podnikáním rozepjala svoje síť nad celým západním křesťanstvem a přilehlými kraji nevěřících a sní o tom, jak by této své hospodářské moci dodala i konkrétní tvářnosti politické. A ozývá-li se u Boccaccia na tolika mistrach, je to svědectvím, že myšlenkové rozběhy florentského měšťanstva, resp. jeho intelektuality ubíhají dosud do perspektivy, vytvářených – ať už vědomě či bezděčně – zájmy jeho kvetoucího hospodářského života, že tento život je stále ještě hlavním určovatelem myšlení florentského člověka a že ideologická základna, na níž stannly hlavní představy Dantovy Božské komedie a jeho traktátu De monarchia, zůstává v podstatě neotřesená. I Dantův pobyt v Paříži je u Boccaccia snad zdůrazněn nejen proto, že Boccaccio – po matce Polofrancouz – viděl v tomto sepětí cosi jako duchové spřízněni se sebou samým, ale i jako odraz imperiálního rozmachu cizázdostivé Florencie. Neboť Paříž byla od času guelfského exodu z Florencie po bitvě u Montaperti a vlastně už od let třicátých XIII. věku jedním z hlavních rozběžných můstků hospodářského pronikání florentského na Západě i nástupu do různých posic politických a kulturních

v zaalpských zemích a zůstávala – díky přetrvávajícím filiakám bankovních domů florentských, které se tu usídlily – spojená s florentským hospodářským úsilím, i když účast florentského kapitálu na straně anglického krále Eduarda III. dočasně florentské bankě s dynastií Valois zneprátelila. Pobyt v ní nebyl pro Florentiána rázu Boccaccia žádnou zradou na rodném místě, nýbrž naopak svědectvím toho, že Dante nepozbyl životní souvislosti s ním.

Ale i vnitřně odraz bohatého hospodářského rozmachu Dantovy Florencie doznívá – nepřímou – v Boccacciově životopisu. Přes prve zmíněné znaky hospodářské krize Florencie jeho doby žije ještě tím kypivým kvasem barev a tou hedomickou poživácností, jaké postihujeme v kronikách přímých současníků Dantových. Je to Florencie Niccoly Acciaiuoliho, velkého seněšala království neapolského, jehož bujně kvasy a vřítivé záhavy vyvolávaly svou rozmanitost pohoršení i u lidí rázu Mattea Villanho, Florencie, která svou byřivost zničila život mladého příbuzného našeho Karla IV. Vladislava Těšínského, Florencie, z hloubi si připlývající z poháru světského života. I když bychom nevěděli, že Boccaccio je autorem Decameronu, který zpodobil toto poživácné prostředí s dokonalo u plástičností, pochopili bychom, proč autor tohoto Dantova životopisu nechává v něm pronikat tak silně do popředí erotický motiv básnkova života – a to nejen v podobě Beatrice, na jejímž vykreslení si Boccaccio tolik dává záležet, ale i ve zvláštní „Odbočce o manželství“, jejíž misogynické výústění by bylo možno označit přímo jako paradoxní protějšek k autorovu přeceňování významu ženy a jejího odrazu v životě mužově. To byl rys prostředí – reflex kapitalismu, který ve svých raných dobách investoval daleko více do vlastního života a jeho požitků než později, kdy svoje zisky hleděl raději ukládat do dalšího rozvoje svého podnikání.

Ovšem, nebyl by to ani autor Decameronu – obrazu požívačného života florentského, promínutého na pozadí děsivého moru, zachvátivšího Evropu na konci 40. let XIV. věku – kdyby nevytvořil k požívačné Florencii, do níž zasadil svého Danta (požívačnější snad ještě, než Florencie v době Dantově byla), folii ve stínu smrti a zmaru, který v jeho životopisu básníka Božské komedie vystává s prudkou naléhavostí. Zřetelně silněji než ve vlastním díle Dantově – předvádějícím nám Beatrici sice s živým odrazem vášně, jež k ní básníka poutala, ale přece jen v podobě do té míry odhmotnělé, že se z Beatrice stává více méně symbol – je tu zdůrazněn tíživý dopad jejího fyzického skonu na osudy básníkovy, znásoben smutek, kterým její smrt v něm vyzněla, zpathetisován jeho nářek nad jejím odchodem. A zase to není jen Beatrice, jejímž odchodem je zdůrazněna pomíjivost všeho, čím tento svět může člověka rozzářit: i jiné dary a počátky jeho – včetně slávy politické – jsou charakterisovány tímto znakem zmaru.

To však již souvisí se základním pojetím, s nímž Boccaccio přistupuje k svému dílu. Děj, který si ve svém „Krátkém pojednání k oslavě Dantově“ předsevzal vyhlásit, nemíří tak ke konkrétním událostem a dějům Dantova života, jako spíše k posízení obecných pojmů, jako je láska, pomíjivost, klid, moudrost apod. Tak jako gotický sochař či malíř zachycuje v nějakém portrétu ne pouze vnější podobu zobrazovaného hrdiny, ale i jeho podobu vnitřní: jeho věhlas jako moudrého panovníka, jeho ráznost jako vojevůdce, jeho divokost jako sveřepého barbara apod. – i náš autor ještě má na mysli nejen konkrétního Danta, individualisovaného do zvláštního osudu, nýbrž Danta jako příklad osudu obecnějšího, postihujícího stejně jisté sklony, jisté hříchy nebo jisté ctnosti apod. u mnoha lidí. Bylo by bývalo např. – jak vidět ze soudobých florentských kronik – možno sledovati podrobněji Dantovo vystupování za zmíněných již

bojů Florencie se ziskulacným Bonifácem VIII., bylo by bývalo možno – z dokladů dodnes existujících – povědět i daleko více o Dantových jednáních s florentskou republikou v letech 1302–1321, bylo by bývalo lze vyhlásit jeho styky s florentskými exulanty, císařem Jindřichem VII. a italským ghibellinismem –, Boccacciovi jde však především o to, jak pomíjivá je lidská sláva, jak nevděčný je obecný lid, jak nestálá je štěstěna, a jiné podobné problémy obecnějšího rázu a Dantovy individuální příběhy jsou mu spíše jakýmsi podnětem k rozvinutí těchto osudů obecnějších, jsou hodny pozornosti spíše jako nositelé jejich, opěrné body pro jejich pozorování. Z celého mnohaletého boje florentského měšťanstva s florentskou feudálnítu, jehož peripeteie zasáhly významně i do osudů rodiny Dantovy, pronikne do našeho vyprávění přibližně jen paprsek krátké úvahy o tom, co je právě šlechtictví. Východiskem autorova pohledu na život zůstává teologie, která dává dogmatické, na individuálních okolnostech nezávislé odpovědi v krizích takových povšechných osudů: v krizi lži, šesti, cudnosti atd. Jí podrobuje Boccaccio i literární dílo Dantovo. Poese víšec není mu zápasem o vlastní já-jako novodobému člověku, nýbrž především obrazem „věčných pravd“. Povstala z liturgie a její úkol je především morální – náboženský. I v antických básních působil podle Boccacciava přesvědčení Duch svatý, neboť jen tehdy, jestliže je upjato k hodnotám, jež otevírá hluboká moudrost Ducha svatého, je mu básnictví skutečným básnictvím.

Není pochyby ovšem, že i při letném čtení Boccacciova „Krátkého pojednání“ lze v něm postihnout některé rysy, které vybočují z rámce „křesťanského realismu“, začleňujeho autora ještě do životních forem italské gotiky. Čtete-li tu např. úvahu o tom, jak města jsou slavná především svými slavnými rodáky, zmínky o Dantově touze po cti a věhlasu, nadšené oslavy básnické korunovace vavřínem

a jiné podobné pasáže, neujde vám jistě, že se tu přece jen zvolna otevírají dveře k onomu kultu individuala, který je charakteristický pro pozdější italské rinascimento. Stejně pak se otevírá průvan v tomto směru i např. v snaze zachytit aspoň povšechnými rysy individuální podobu Dantovu – tvář vousatého básníka. Navenek ostatně ukazují k italskému rinascimentu i houstnoucí odkazy k antice a antickým autorům – i řeckým – jež se mistry stupňují přímo v jakési blyškové holedbání znalostmi a odezvami z tohoto světa, připomínající ještě sběratelství antických odkazů, citátů a jmen u pozdějších italských a vůbec západoevropských humanistů.

A přece stačí srovnat první náběhy v životopisu Dantově od G. Boccaccia s druhým z našich životopisů velkého básníka – „Vita Dantis clarissimi“, „Životem Danta, básníka nejslovnějšího“ od Lionarda Brunioho z Arezza, abychom postihli, jakou cestu musel vnitřně urazit velký stín Dantův, než dospěl k této nové vstřevě italské měšťanské kultury, na půdu vlastní renesance. Kdo se jen trochu pozorněji začte do tohoto krátkého sepsání, pozná nepochybně velmi brzy, že ovduší jeho vzniku postrádá onoho dramatického napětí mezi přitakáváním tomuto světu a odpiráním jemu, které je charakteristické pro traktát Boccacciův a jeho dobovou základnu. Více než půl století, jež od sebe oddělilo oba autory, znamenlo podstatně vnitřní tvářnost Florencie: supranaturální elementy, které doléhaly do lidských tváří ještě u takového Giotta, ménice je z individualních podob v zobecňující obraz „hněvu“, „moudrosti“, „lakomství“ apod., ustoupily v Masacciově portrétu Giovanniho Mediciho a v Donatellově bustě Niccoly di'Uzzano zcela jednoznačně zvláštní linii a barvě i svérázným rysům postavy, již umělec znázorňuje, věcně obrazivě – mu úkolu malby či sochařovy. Svěbtyný člověk, který zakotvil už plně v realitě konkrétních hodnot, člověk, na

nejž už nedopadá odraz staré, na spirituální základně vybudované společnosti feudální a jejích snah o typisaci lidských osudů podle sociálních kategorií, vlastní představitel zatím dozrálého světa měšťanského – ovládl plně souvěké myšlení a cítění. V literatuře může býti živým příkladem toho právě Brunioho Dante.

Mezi ním a Boccacciovou chválou básníka Božské komedie stannul zatím ještě jiný Florentian, jehož jméno patří k mezníkům ve vývoji západoevropského lidstva: Francesco Petrarca. A nestannul před svým největším předchůdcem v dějinách italského básnictví nikterak obdivně – naopak jeho pojetí osobnosti Dantovy je v podstatě skoro přezíravé. Jeho představě silně osobnosti – právě proto, že to už byla osobnost jednotná, individualizovaná zcela jedinečným osudem a světem myšlenkovým a citovým – musil se básník rozpolcený mezi svou osobní historií a historií obecného člověka, mezi svůj osobní vášnivý zážitek a obecný pojem „hříchu“, „zla“, „trestu“ apod., jevíti jako minulost, jako něco, co třeba v zájmu dalšího vývoje překonat, jako něco jemu podstatně cizího. Odtud jeho odstup od Danta, nepochopitelný tolika badatelům, kteří se zabývali oběma básnký.

Brunioho dantovská biografie znamená v podstatě pokus ubránit básníka Božské komedie, jehož dílo představovalo přece jen příliš velký odkaz předcházejících generací a jehož sláva byla příliš drahá i humanistické Itálii, proti tomuto náporu nového času. Neskrývá to také a hned ve svých úvodních řádcích se obrací proti Boccacciovu portrétu Danta jako proti znehodnocujícímu zkreslení. Nelze prý restinguovati život velkého básníka na záležitosti erotické, na decameronskou historii, nebo jim dát v biografii Dantově přednost před jinými jejími složkami. Dante byl podle Brunioho velký docela jinými věcmi: Brunio rozvíjí obraz jeho účasti v známé bitvě mezi toskánskými guelfy a ghib-

belliny u Campaldina r. 1289 – ačkoliv pro tuto účast jsou celkem jen sporé doklady. Jeho Dante má být „heros“ ve smyslu renesančního hrdinství, osvědčujícího se přímo v tomto životě a docházejícího také v tomto životě svého uznání a zhodnocení. Když se Dante po Campaldinu vrátí do Florencie, oddává se tu sice „studiu“, ale přitom nikterak nezanedbává účast ve veřejném životě. Brunni tu zase polemizuje s těmi, kdož se domnívají, že oddání se vědám či krásnému písemnictví vede člověka k neúčasti na veřejných záležitostech a zúžení styků s jinými lidmi. Jeho Dante – v přímém protikladu proti Giovannimu Villanimu, který Danta jako soused osobně znal a který výslovně svědčí, že se básník nechoval k lidem zvlášť vlivně a udržoval si od nich odstup, vyvolávající někdy až dojem jakési povýšenosti a nafoukanosti – je v kladných vztazích se svým měšťanským okolím, zapuštěn plně v jeho osudy a sdílje účastně jeho boje a rozhodování. I svým snámkem s Gemnou Donatiovou včleňuje se tento básník pevně do florentské společnosti, navazuje s ní pevné pouto přátelské.

V čim jménu je však vedena tato korektura staršího obrazu Boccacciova? Je Dante zpositivnělý ve smyslu „dobrého občana“ florentského XV. věku, vyzdobený „heroickými“ čnostmi tohoto florentského občana, jak se s ním setkáváme u Brunniho, historičtější než Dante prvního z našich životopisců? Není pochyby, že básník tak dokonale rozvedený s Beatricí, jako je Dante u Brunniho, neodpovídá skutečnosti: že je to obraz jaksi odkrvený, zbavený nervnosti, ochuzený o hlavní barevnou složku. A stejně při pohledu na Danta bojovníka u Campaldina, resp. Danta-politika, kterým se Lionardo Brunni snaží nahradit obraz Danta samotáře, obráceného především do sebe, s jakým jsme se setkali u Boccaccia, nebudeme jistě na pochybách, že tyto rysy zdaleka nemohou převážít v úhrnném hodnocení básnickovy osobnosti nad jeho visionářskou vzrušeností,

nad jeho silným životem vnitřním, který ho chtěl nechtě – jako každou mohutnou individualitu – odsuzuje k jisté osamocenosti. Na tom nic nemění, že Lionardo Brunni vystupuje tu právě ve jménu kritické historie: s odkazem na příslušné historické prameny a doklady, s citací vlastních listů Dantových (dnes ztracených) atd. Není to než jeden z příkladů, jak zjišťování fakt nemůže nahradit hodnocení jevů, o něž tu především jde.

A přece porozumíme korektuře Brunniho, pochopíme-li jeho Danta jako obraz doby, z jejíhož prostředí nový obraz velkého básníka vzniká. Lionardu Brunnimu nejde už o dvojlomný osud básníka-jedince a básníka-typu životního, který v podstatě sledoval Boccaccio. Pro něho nemá na-prосто žádný význam alegorická exegese smu Dantovy matky, již věnoval jeho předchůdce tolik místa, protože nemá zájmu na obecném osudu básnickém, který měl býti tímto výkladem osvětlen, nýbrž na konkrétním, plně v tomto světě a v jeho realitě zakotveném člověku u-jedinci. V tom pak mu nakonec povědí zápisy o Campaldinu, o boji Bělých a Černých ve Florencii, o Dantově účasti na tažení Jindřicha VII. apod. více než sebeduchaplnější a filosofičtější výklad alegorického smu. A ve jménu tohoto nového člověka – s rysy jasně vymezenými především smyslovou a rozumovou zkušeností, pevně (řekli bychom) ohmataného a zaměřeného ze všech stran, bezpečně zapojeného do jeho lidského a věcného okolí – je prováděna korektura Brunniho.

Je třeba, abychom se ještě zastavili u rozdílu mezi Boccacciovým pojetí poesie (i Dantovy) a jejím pojetí u Lionarda Brunniho z Arezza? Pověděli jsme už shora, jak u autora „Krátkého pojednání“ je básnicví nakonec podroběno theologii. Nůžé, nic takového není u Brunniho. U něho dělá básníka básníkem především to, čim se básník sám tvořivě projevuje jako jedinec, tj. forma jeho díla. Formou – podle

ného – poesie se povyšuje nad jiné spisování. Zase – třebaš nevyšloveně – promiká tu v myšlení Brunioho nový člověk, který nechce vyjadřovat nějaké osudy, krize, city apod. povšechného rázu, společně celým lidským skupinám a typům, nýbrž především svůj individuální cit, svou individuální historii, svoje individuální vztahy, a proto klade tak silný důraz na formu, která je jeho plným vlastnictvím a co možná těsně přiléhá k jeho zážitku.

Tu jsme doopravdy na prahu nové epochy, která vede dál k člověku modernímu. Není možné, bohužel, rozvíjeti perspektivy, které se v tomto směru otevírají. Ale snad i krátká procházka, kterou jsme právě podnikli, od vlastní doby Dantovy přes jeho životopis od G. Boccaccia po jeho biografii z pera Lionarda Brunioho z Arezza, postačí, abychom postihli, jak zajímavá by byla cesta přes další proměny obrazu Dantova, přizpůsobující jeho tvářnost znovu a znovu proměnám dob, jejich novým tendencím a gravitacím. Neboť konec konců v historii mrtvého Danta se zrcadlí více méně celý vnitřní vývoj evropského člověka až do našich dnů.

ZDENĚK KALLISTA

GIOVANNI BOCCACCIO
ŽIVOT DANTŮV

I. PŘEDMĚT

Solón¹, jehož hruď byla uctívána co lidský chrám božské moudrosti a jehož přeposvátné zákony jsou ještě přítomným lidem jasným svědectvím dávnověké spravedlnosti, říkával často, jak o tom mnozí vyprávějí, že každý stát, tak jako my sami, má chodit i stát na dvou nohou; a jak ujišťoval se zralou vážností, pravá z nich dbá, aby žádný spáchaný zločin nezůstal nepotrestán, a levá zas odmění každé vykonané dobro; k tomu pak podotýkal, že zanedbá-li se ze zlé vůle nebo z nedbalosti kterákoli z obou uvedených věcí, či nevěnuje-li se jí náležitá péče, bude bez všech pochybností stát, který tak činí, pokulhávat; zhřeší-li však na neštěstí proti oběma, skoro jistě se ten stát vůbec neudrží na nohou.

Mnozí stejně znameniti jako staří národové byli tímto chvalitebným a zřejmě pravdivým výrokem pohnuti k tomu, aby někdy božskými počtami, jindy mramorovými sochami, často nádherným pohřbem nebo slávobranou a mnohdy také vavřínovým věncem podle předchozích zásuh uctili lidi zasloužilé; tresty uvalované na provinilce zajisté ani nemusíme vyjmenovávat. Takovýmito uctíváním i oddiňováním rostly Asýrie, Makedonie, Řecko a naposledy i Římská republika, až se svými dly dotýkaly hranic země a svou slávou hvězd. Jejich stop, totiž vznešených příkladů, se však následovníci, zvláště pak moji Florentané, ne pouze špatně přidržovali, ale dokonce se tolik od nich odchýlili,

že všech odměn, určených ctnosti, se dostává ctižádosti, takže jsme, jak já, tak také všichni ostatní, kdo na to hledí rozumným okem, nemohli bez převelikého duševního zármutku vidět, jak špatní a zvrácení lidé byli povznášeni na vysoká místa k nejvyšším úřadům a odměnám, kdežto lidé dobří zaháněni, pokořováni a utiskováni. Jaký konec takovým poměrům chystá boží soud, toho ať si hledí ti, kdo řídí kormidlo této lodi²; my, nižší dav, jsme unášeni proudem osudu, ale nemáme účast na tomto provinění. A třebaže bych mohl toto tvrzení doložit příklady nekončného nevědku a pusté nebalosti, chci se, abych neodhaloval tolik naší špatnosti a abych se dříve dostal k svému vlastnímu záměru, spokojit tím, že vypovím příklad jediný, což ovšem nebude příklad malý či bezvýznamný, neboť budu hovořit o vyhnanství veleproslulého Danta Alighieriho. Tento byl starousedlý občan, nikoli snad dítě neznámých rodičů, vykonal mnoho skutků, jež svědčí a vždy budou svědčit o jeho ctnosti, vědomostech a dobročinnosti; kdyby takového skutky byly vykonány ve státě spravdivém, by mu byly nepochybně přinesly ty nejvyšší odměny.

Ó hanebná myšlenko, ó nečestné skutky, ó bedný příklade a zjevná příčina budoucí záhuby! Namísto odměn dostalo se mu nespravdivého a nenávislného odsouzení a trvalého vyhnanství, otcovské statky mu byly zabaveny, a – kdyby se to jen bylo dalo provést – bylo by jeho slavné jméno potřísněno nepravdivými obviněními³. O tom dosud svědčí ještě čerstvé stopy po jeho útěku i to, že jeho kosti jsou pohřbeny v cizí zemi a jeho potomstvo rozptýleno po cizích domech. I kdyby se všechny ostatní nepravosti florenské podařilo ukryt před vševíoudcimi božími zraky, nepostačovala by takhle jediná, aby na sebe svolala jeho hněv? Zajisté. Kdo však naopak bývá povyšován, o tom raději pomlčím. A tak podivámne-li se přsněji, náš dnešní svět nevybočil pouze z dráhy staršího světa, jehož jsem se

dotkl výše, ale obrátil se právě na opačnou stranu, pročez je také zcela zřejmo, jestliže my a ostatní podobně žijící proti uvedenému výroku Solónovu jsme dosud nepadli a udržíme se na nohou, příčinou toho nemůže být nic jiného, než buď že se dlouhým užíváním, jak to často vidáme, změnila povaha věcí, nebo že nás Bůh záznakem pro nějaké minulé zasluby proti všemu lidskému předvádání ještě udržuje, nebo konečně, že jeho shovívavost snad čeká na naši lítost, a nedostaví-li se tato lítost brzy, jeho hněv, který pomalým krokem přistupuje k odvetě, nám chystá tím větší trýzeň, jež plně vynahradí své zpoždění. Ale být se zdálo, že špatné činy zůstávají netrestány, máme se jich nejen vystríhat, ale máme se snažit je také dobrými skutky odčinovat. Ježto jsem si tedy vědom, že pocházím z téhož města⁴, a ač jsem jen nepatrným člověkem tam, kde Dante Alighieri vynikal zásluhami, ušlechtilostí a ctnostmi, cítím, že jsem jako také každý jiný občan povinován ucítit ho nějakým způsobem; ač mi k tomuto počínání sotva stačí síly, přece jen se pokusím učinit svými slabými silami to, co mělo toto město vykonat způsobem velikolepým, co však splnit opomnělo. Nepostavím mu snad sochu nebo skvělý náhrobek (to už v dnešní době přestalo být zvykem a ani by mi k tomu nestačily síly), nýbrž použiji písma, tak nuzného pro toto počínání. Daru písma se mi dostalo, a užiji ho, aby v jiných národů nemohli tvrdit, že se vlast zachovala k takovému básníkovu nevděčné. I vyptí slohem pokorným a lehkým, ježto mi duch neposkytuje slohu vznesenějšího, a našim florenským nářečím, aby se to nelíšilo od mluvy, které on používal ve věštině svých spisů, vše to, co on o sobě zamýšlel, totiž urozenost původu, život, studia i mravy. Potom shrnu díla, jež sepsal a v nichž se budoucím zjevil tak jasně, že to, co já píši, jeho vzpomínku spíše zatemní než osvětlí, což ovšem není nikterak mým úmyslem ani mou vůlí; jsem také vždy v této i v každé jiné věci rád,

splnil svůj hlavní úkol, buď z lasky k městu jím nově zřízenému, či ze záliby v jeho poloze, v níž snad viděl záruku, že mu nebesa v budoucnu budou přízniva, či ještě z nějakých jiných příčin, v něm zůstal, stal se jeho občanem a zanechal tam po sobě syny a rod nikoli malý ani málo chvalitebný⁷; tito jeho potomci opustili staré jméno svých předků a přijali příjmení toho, který jim tam dal počátek, a nazývali se všichni Eliseové. V postupu času, jak jeden pocházel od druhého, narodili se mezi nimi rytíř zbraní i duchem pozoruhodný a zdatný jménem Cacciaguída, jemuž rodiče již v mládí dali za manželku dívku z rodu Aldighieriů ve Ferrare, vynikající jak krásou a mraví, tak i urozeností krve; a s tou žil několik let a zplodil několik synů. Ať už se ostatní jmenovali jakkoli, v jednom z nich zachtělo se jí, jak se to u žen rádo stává, obnovit jméno svých předků, a nazvala ho Aldighieri⁸; toto jméno, zkomolené odpadnutím písmenka „d“, se zachovalo jakožto Alighieri. Pro jeho zdatnost se ti, kdo od něho pocházeli, vzdali jména Eliseů a začali si říkat Alighierové, kterýžto zvyk trvá až podnes. Z jeho rodu kromě několika synů a vnuků a zase synů těchto vnuků vzešel v době, kdy vládl císař Bedřich II.⁹, muž jménem Alighieri, kterémuž bylo souzeno, aby prošel více svým budoucím synem než svými vlastními skutky. Když jeho žena byla těhotná, nedlouho před slehnutím spatřila ve snu, jaký bude plod jejího života. Snu tehdy ovšem neporozuměla ani ona sama, ani ostatní, dnes je však, v odstupu doby, všem zřejmý a jasný¹⁰.

Té urozené paní se zdálo, že je pod vysokým vavřínem na zelené louce u křišťálové studánky a tam že porodila syna, který se zakrátko, ač se živil jen bobulemi padajícími z vavřínu a vodou čisté studánky, stal pastýřem a snažil se, jak jen mohl, trhat zelený stromu, jehož plody ho živily. Když se o to snažil, uviděla ho, jak padá, ale když povstával, nezdál se jí už člověkem, nýbrž byl proměněn v páva.

To ji tak udivilo, že procipla. Neuplynulo pak mnoho času a nadešel den, kdy měla porodit, a porodila syna, kterému s otcovým souhlasem dali jméno Dante, a to správně, jak se ukáže z dalšího, neboť nakonec po jménu přišly také skutky.

To byl onen Dante, o němž mluvíme, Dante, kterému v našem věku Bůh popřál zvláštní milosti, Dante, který po prvé otevřel cestu k návratu Musám vypuzeným z Itálie. On prokázal jasnost florentského nářečí, on usměrnil veškerou krásnou lidovou mluvu náležitými pravidly, on – lze právem říci – mrtvou poesi znovu vzkřísil¹¹, a proto, uvážme-li to náležitě, nebylo pro něho žádné vhodnější jméno než Dante, což znamená Dávající¹².

III. JEHO STUDIA

Toto jedinečné světlo Itálie se narodilo v našem městě v době, kdy římská říše byla bez císaře, neboť právě zemřel už jmenovaný Bedřich, v roce spásného vtělení Krále světa MCCCLXV, když na stolci svatého Petra seděl papež Urban IV.¹³, a dostalo se v otcovském domě do dosti dobrých poměrů; dobrých, říká, podle tehdejšího stavu světa. Ale ať to vše bylo jakkoli, nechám mudrování o jeho dětství, v němž se už projevovalo mnoho znamení budoucí slávy jeho ducha, a uvedu jen, že již od chlapeckých let, kdy si osvojil první základy věd, se neoddával jako dnešní šlechticové dětským zábavám a kratochvilám a nerozvaloval se v matčině klíně, nýbrž po celý jinošský věk doma plně studoval svobodná umění a stal se v nich podivuhodně zběhlým. A jak mu lety přibývalo uslechlosti i ducha, nevěnoval se výnosnému zaměstnání, na něž se dnes každý dává, ale z chvalitebného zalíbení ve věčné sláve pohrdl pomjívými statky a zcela se zaměřil na získání úplných znalostí básnictví a jeho umělých výtvorů. Takto velmi doprobrna seznal Vergíliá, Horáce, Ovidia, Statia i všechny ostatní slavné básníky, ale nespokojil se jen jejich znalostí, nýbrž se snažil hlasitě zpívaje napodobit je, jak to dokazují jeho díla, o nichž později v příhodné chvíli pojednáme. A jakmile si uvědomil, že díla básnická nejsou jen prázdnými anebo prostomyslnými povídačkami či báchorkami, jak se mnozí hlupáci domnívají, nýbrž že v sobě skrývají sladké plody dějinných i myšlenkových pravd, pročez bez

znalosti dějepisu a morálky a přírodní filosofie nelze básnické záměry plně pochopit, rozdělil si náležitým způsobem čas¹⁴ a snažil se, aby historií a filosofii pochopil sám, ne ovšem bez dlouhého úsilí a studia u různých učitelů. Dojat sladkým vědomím o pravdivosti věcí, které jsou v nebi, v tomto životě nenašel nic, co by mu bylo dražší, a tak zanechal všech ostatních vezdejších starostí a zcela se oddal jen této jediné. Aby pak nevynechal žádnou část filosofie, pustil se ostrým duchem do nejzávratnějších hloubek theologie. Umysl nezůstal dlouho bez výsledku, neboť nedbaje horka ani chladna, bdění ani postu nebo jiných tělesných nepřijemností¹⁵, dospěl usilovným studiem k tomu, že o jsoucnosti boží a o ostatních duchovních bytostech toho věděl tolik, kolik lze duchem lidským vůbec pochopit. A právě tak jako v různých obdobích života poznával stále jiné vědy, tak se každé z nich učil u jiného mistra.

Jak jsme výše uvedli, začal ve svém rodném městě a od tamtud se odebral na místo bohatší takovou stravou¹⁶, totiž do Bologne; když pak byl už blížek stáří, odešel do Paříže, kde s velikou slávou v disputacích projevil vznešenost svého ducha, že se tomu podnes ještě tehdejší posluchači podivují. Takovýmto studiem si právem zasloužil čestné názvy: někteří ho už za jeho života vždy nazývali poetou, druzí filosofem a mnozí zase theologem. Ježto však je vítězství pro vítěze tím slavnější, čím více sil měl poražený, považují za vhodné vylíčit, na jak rozvinutém a rozbouřeném moři, zmítán jednou sem, po druhé tam, přemohl vlny i protivné větry¹⁷ a šťastně vplul do správného přístavu oněch uvedených čestných názvů.

IV. PŘEKÁŽKY, JEŽ MĚL DANTE PŘI STUDIÍCH

Studia si zpravidla vyžadují samoty, bezstarostnosti a duševního klidu, a to zejména studia spekulativní, kterým se náš Dante cele oddal, jak už jsme se zmínili. Ale místo takového bezstarostnosti a klidu trpěl Dante od počátku až do poslední chvíle života nejprudší a nejnepohodlnější milostnou vášní, měl manželku, starosti rodinné i veřejné¹⁸, snašel vyhnanství a chudobu, nehledě už na vše ostatní, co s tím nutně souvisí. Soudím však, že je třeba to po částech vylíčit, aby tím zřetelněji vynikla závažnost všeho toho.

V. LÁSKA K BEATRICI

V čase, kdy sladké nebe znova okrášlil zemi všemi jejími zdobami a rozjasnil ji rozmanitými květinami i zeleným listovím, pořádaly se obvykle v našem městě na uličkách slavnosti mužů i žen. Tak shromáždil mimo jiné i Folco Portinari¹⁹, v oné době mezi spoluběžany muž velmi vážený, prvního máje k hostině ve svém domě okolní sousedy, mezi nimiž byl také uvedený Alighieri. Protože děti vůbec rády doprovázejí otce, zvláště pak na místa, kde se konají nějaké slavnosti, přidal se i Dante, tehdy ještě sotva devítiletý, k otci²⁰. Tam se vmlsil mezi své vrstevníky, dívky i chlapce, jichž bylo v hostitelově domě plno, a když směli první chodý, jal se klukovsky dovádět, jak to odpovídalo jeho věku.

Mezi mládeží byla i dceruška onoho Folca, jménem Bice, kterou on ovšem podle původu nazýval Beatrice²¹; bylo jí asi osm let, a na tento svůj věk byla velmi půvabná. Ušlechtila a milá se chovala a hovořila mnohem vážněji a skromněji, než vyžadovalo její mládí. Nádo měla velmi jemné a pravidelné rysy obličje a kromě krásy tolik urozené slíčnosti, že o ní mnozí mluvili jako o andlkově²². Tak tedy, jak jsem ji vylíčil, či ještě mnohem krásněji zjevila se na oné slavnosti očím Dantovým asi ne po prvé, ale po prvé s mocí vznítit v něm lásku; a on, ač byl ještě dítětem, uzavřel její krásný obraz tak vroucně do svého srdce, že od onoho dne už ho z něho, co živ byl, nevypusťl. Nikdo neví,

v kterou hodinu to bylo; ale ať již to způsobili soulad jejího zevnějšku s jejími mravy, či zvláštní vliv nebe, nebo snad, jak víme ze zkušenosti při slavnostech, tu zapůsobila sladkost hudby, všeobecná radostná nálada, lahodná jídla a vína, která i mysl zralých mužů, natož mysl tak mladistvou obměkčí, že snadno podlehne něčemu krásnému, jisté je, že se Dante již v tomto útletém věku stal nejhorlivějším služebníkem lásky. Upuštěm od líčení nahodilých chlapcůkých vznětů, ale připomínám, že s věkem v něm milostné plameny tak silily, že pro něho nic jiného neznamenal radost, osvězení ani povzbuzení než to, mohl-li ji vidět. Proto zanedbával všechno ostatní a horlivě vyhledával místa, kde doufal, že ji spatří, jako by jen v jejím obličejí a v jejích očích mohl nalézt své blaho a svou útěchu.

Ó nesmyslný úsudek milenců! Kdo jiný než oni mohl by se domnívat, že se plameny zmenší, bude-li k nim přikládát chrastí? Co nejrozičtějších myšlenek, vzdechů, slz a těžkého utrpení musel později v pokročilejším věku snášet pro tuto lásku, Dante sám částečně ukazuje v *Novém životě*, a tak o tom nemusíme obšírněji hovořit. Jenom chci, aby nezůstalo nevyřčeno, že totiž, jak o tom sám píše i jak o tom vyprávějí ti, kdo znali jeho roztoužení, tato láska byla velmi počestná a že se nikdy pohledem, slovem ani posunkem u milence ani u milovaného předmětu neprojevila ani sebemenší smyšlná choutka. To je věc podivuhodná v dnešním světě, z něhož vyprchalo všechno čestné potěšení a jenž uvykl tomu, že se svým chytčím osobou, jež se mu zalíbila, zmocní ještě dříve, než může dospět k tomu, aby ji miloval, takže je úplným divem a velmi vzácným zjevem, miluje-li někdo jinak! Bránila-li láska tak mocná a tak vytrvalá člověku v jídle, spánku a veškerém odpočinku, jak by nebyla škodila jeho posvátným studím a jeho duchu? Zajisté jim nemálo vadila, ač se mnozí domnívají, že právě ona byla toho všeho pohnutkou, a odůvodňují to verši,

keré kdysi půvabně složil ve florentském nářečí ke chvále milované paní a v nichž vyjadřoval své vroucí milostné tužby. Ale já tohle neuznávám, pokud nechci přiznat, že by obdobné řečnění bylo vrcholem všech věd, což není pravda.

VI. BOLEST DANTOVA NAD SMRTÍ BEATRICE

Jak každý ví ze zkušenosti, není na tomto světě nic strážného, a podléhá-li něco snadno změnám, je to právě náš život. Trochu přílišného chladna nebo horka v našem těle nás (nehledíme-li už k nesčetným jiným možným nehodám) snadno přivede od bytí k nebytí, přičemž ani urozenost a bohatství, ani mládí nebo jiná světská důstojnost nám neposkytnou žádné výsady. Těhu tohoto obecného zákona Dante seznal nejdříve na smrti cizí, nikoliv na vlastní. Krásná Beatrice byla asi na sklonku svého dvacátého čtvrtého roku, když se zalíbilo Bohu všemohoucímu, aby ji odvolal z úzkosti tohoto světa do slávy, kterou jí zabezpečily její zásluhy. Její odchod způsobil Dantovi takovou bolest, takový zármutek, tolik slz, že se mnozí jeho nejbližší, rodiče i přátelé, domnívali, že to nemůže skončit jinak než jeho velmi blízkou smrtí, neboť nepopřával sluchu žádným domluvám ani útěchám. Dny se rovnaly nocím a noci dnům, ani hodina neprošla bez nářku, vzdechů a slz, takže jeho oči připomínaly dva mohnuté prameny tryskající ze země; až se mnozí podívali, kde se v nich bere tolik vláhy, že stačí na jeho pláč. Jak to však často vídáme, dlouhým zvykem tato bolest otupěla, jakož časem každý cit se zmenšuje a zaniká, a tak Dante po několika měsících už bez slz vzpomíná na to, že Beatrice je mrtva, a když bolest čím dále ustupuje rozumu, poznává opět jasnějším úsudkem, že pláč ani vzdechy ani nic jiného mu nemohou navrátit ztracenou paní. Proto začal trpělivěji snášet její odchod,

pak upustil od slz, a neuplynulo ani mnoho času a vzdechy, kterých už také ubývalo, ustaly a již se neopakovaly.

Pláč i zármutek, který pocítovalo jeho srdce v nitru, i to, že o sebe vůbec nedbal, způsobilo, že na pohled vypadal skoro jako divoch: byl vyzáblý, zarostlý a proti dřívějšíku celý změněný, takže jeho pohled vyvolával soucit nejen u přátel, ale vůbec v každém, kdo ho spatřil, ač se v tom slzavém období života zřídka kdy ukazoval někomu jinému než přátelům.

Souci a obavy ze zhoršení přivedly jeho rodiče k úvahám, jak ho utěšit. Když tedy viděli, že slzy už přestaly, a poznali, že žhavé vzdechy už popřávají klidu unavené hrudi, jali se, ač dosud nadarmo plynuli útechou, znova naléhat na zoufalého. A on, jenž dosud zatvrzele před tím zavíral uši, nyní dokonce začal ochotně naslouchat všem útěchám. Když to tedy jeho rodiče viděli, chtěli ho nejen vytnout z bolu, ale i znova rozveselit, a uvažovali spolu o tom, zda by mu neměli dát manželku, která by vnesla do jeho života radost tak, jak se ztracená paní stala příčinou jeho zármutku. I našli dívku vhodného původu a odhalili mu svůj úmysl, dokládajíc jej přesvědčivými důvody. Zkrátka, abych se nedotýkal každé podrobnosti zvlášť, po dlouhých úvahách a po uplynutí dosti dlouhé doby došlo po řečech k činu: oženili ho²⁴.

VII. ODBOČKA ODMANŽELSTVÍ

Ó slepi duchové, ó zatemnělé hlavy, ó marné představy smrtelníků, jak často výsledky mnoha věcí vůbec neodpovídají vašim předpokladům, a většinou ne bez důvodů! Kdo by chtěl někoho z mírného italského podnebí pro přílišné vedro odvést do žhavých píscin Libye, aby se tam osvěžil, nebo z ostrova Kypru do věčných stínů rhodopských hor, aby se tam ochladil? Kterého lékaře by napadlo zahánět prudkou horečku ohněm nebo mrazením v šíšku kosti ledem a sněhem? Taktó by si jistě počínal jenom ten, kdo by novou manželkou chtěl zmírnit žal lásky. Ti, kdož tak činí, neznají povahu lásky a nevědí, jak mnoho každé jiné utrpení zesiluje její bolest. Marné poskytnuji pomoc a radu proti její moci, když ona zapustila pevné kořeny v srdci toho, kdo dlouho miloval. Jako je na počátku každý malý odpor užitečný, tak bývá v dalším průběhu veliký často škodlivý. Musím se však navrátit k svému předmětu a přiznat prozatím, že jisté věci samy o sobě mohou dát zapomenout na útrapy lásky. Čeho však dosáhne ten, kdo mě chce zbavit trudné myšlenky, a proto mě uvrhne do tísíce ještě horších a trudnějších? Zajisté ničeho jiného než toho, že nově způsobeným zlem ve mně vzbuzuje touhu po návratu toho, z něhož mě vytrhl. Vidáme, že se to často stává těm, kdož chtěli uniknout nebo měli být vytrženi ze svízeli, a proto se oženili nebo se nechali oženit. Teprve až se z vlastní zkušenosti přesvědčí, uvědomí si, že vyšli z jednoho zmatku, ale dostali se do tísíce jiných, ale nemohou liovat

a obrátit se. Dali tedy rodiče a přátelé Dantovi manželku, aby ustal hořkovat pro Beatrici. Nevím, zda tím, že slzy ustávaly, či už ustaly, přešel také milostný žár, a ani nemyslím, že se tak stalo; ale i když připustíme, že pohasl, mohlo dojít k věcem novým a o mnoho trapnějším. Býval zvyklý bdít při posvátném studiu; kdykoli se mu zalíbilo, hovořival s císaři a králi a různými vysokými knížaty, rozmlouval s mudrci a těšil se z rozkošných básníků, a když tak naslouchal úzkostem druhých, zmírňoval své vlastní. Nytn však s nimi může být jen potud, pokud se to líbí nové paní, kdykoli se jí však zalíbí vyrušit ho z této vznešené společnosti, musí poslouchat ženské řeči, a nechce-li ještě zvěšovat mrzutosť, musí s nimi proti své vůli nejen souhlasit, ale dokonce je chválit. On, jenž se odebral na některé osamělé místo, kdykoli ho omrzel nízký dav, a v rozjímání tam pozoroval, který duch bybe nebesy²⁵, odkud přichází život na zemi, jaký je původ věcí, nebo uvažoval tam o po-
divných budoucích vynálezech, či skládal básně, které mu u budoucích pokolení zjednájí i po smrti slávu, bývá nyní vyrušován ze svého rozjímání, kdykoli se zachce nové paní, a musí se dokonce stykat se společností, která se k takovému věcem špatně hodí. On, který si navykl svobodně se smát, hořkovat, zpívat nebo vzdychat podle nálady sladké či bolné, se toho teď nesmí odvážit a musí ženské skládat účty nejen ze záležitostí významných, ale i z každého drobného povzděchu, musí vysvětlovat, co ho k čemu přimělo, odkud přichází a kam jde, neboť ona vidí přičinu jeho radosti v lásce k jiné, přičinu jeho smutku v tom, že ji samu má v nenávisťi.

Ó nevyšlovných obtíží, musíš s tak nedůvěřivou bytostí žít, obcovat a konečně zstátárnout a zemřít! Pomlčím o těžké nové starosti, jakou pocítují lidé tomu nezvyklí (zvláště pak v našem městě), kde totiž vzít roucha, šperky a komory plné zbytečných lahůdek, bez nichž se podle názorů žen nedá

dobře žít, kde vzít sluhy, služky, kojně a komorné, kde vzít hostiny, dary a dárky, které je třeba rozdávat přibuzným mladých manželek, aby se tím utvzrovaly v myšlence, že jsou milovány, a kromě toho ještě mnoho jiných věcí, které svobodný muž dříve neznal. A tak přichází také k věcem, kterým se nelze vyhnout: kdo se může spoléhat, že jeho žena, ať je krásná anebo ne, nepřijde do lidských řečí? Je-li krásná, kdo by pochyboval o tom, že bude mít mnoho mlenců, z nichž jeden krásou, druhý uslechtilostí, jiný zase podivnými lichoškami, dary nebo dyorností bude naléhavě útočit na její nestálou mysl? To, čeho si mnozí žádají, se sice proti několika útočníkům ubrání, ale čest stačí ženě vzít jen jednou, aby měla pověst zkaženou a muž aby byl natrvalo rozlícen. Je-li však, na neštěstí pro toho, kdo si ji odvedl do domu, povahy špinavé, vidíme začasté, že právě u žen nejkrásnějších muži bývají brzy dohnáni k tomu, aby litovali, že si je vzali. Co si však myslit o jiných, ne-li to, že nejen ony samy, ale všechna místa, kde by se člověk s nimi mohl setkat, se stávají nenáviděnlivými těm, kdo je navždy musí mít u sebe? Z toho vznikají hádky – a žádné divoké zvíře není tak kruté jako pohněvaná žena. Nikdo pak si nemůže žít v bezpečí, když se podrobil té, jež se domnívá, že má právo hněvat se, což se ostatně domnívají všechny.

Co říci o jejích zvrstích? Kdybych chtěl vypovědět, jak – a jak velice – jsou všechny protivny pokoji a klidu mužů, zabředl bych v příliš dlouhé úvahy, a proto postačí, zmíním-li se o jedné věci, která je jim všem společná. Říkají si, že dobré chování udržuje i nejnižšího služebníka v domě a opačné ho zapuzuje, z čehož pak usuzují, že kdyby činily dobro, podobal by se jejich osud osudu služebníka; zdá se jim proto, že jsou paními jen tehdy, páší-li neplechy, aniž se jim za to dostane osudu čeledínů. A nač bych měl do-
podrobná líčit to, co většina lidí ví? Soudím, že je lépe

mlčet než znelibit se svou řečí rozkošným paním. Kdo neví, že se všechno ostatní vyzkouší dříve, než si to odnese ten, kdo to má koupit, jenom manželka ne, aby se mu nezosiřivila dříve, dokud si ji neodvede? Každý, kdo si ji bere, musí si ji ponechat ne takovou, jakou by si ji přál, nýbrž takovou, jakou mu ji štěstí přejde. A je-li pravda to, co bylo výše řečeno (to ví ten, kdo to zakusil), dovedeme si představit, co bolestí tají komnaty, jež se zvenčí jeví tak rozkošnými tomu, kdo nemá oči tak ostré, aby pronikaly zdívkem. Ne-
tvrdím ovšem, že se to vše přihodilo Dantovi, neboť to nevím, ale přece jen je pravda, ať už toho příčinou bylo cokoliv, že jákmi se jednou odloučili od té, která mu byla dána pro útechu v zármutku, už se k ní nikdy nechtěl navrátit, ani nestrpěl, aby ona někdy přišla tam, kde on dlel, a to přesto, že byli rodiči několika dětíse. Nedomnívej se však někdo, že bych z věcí výše uvedených chtěl usuzovat, že by se muži neměli ženit, ba naopak, chvám to velice, ale nikoli každému. Ať ti, kteří se oddávají filosofii, přechajjí ženění bohatým hlupákům, pánům a dělníkům, a sami ať se těší z filosofie, která je mnohem lepší manželkou než kterákoli jiná²⁷.

VIII. STRÍDAVĚ ŠTĚSTÍ V DANTOVĚ VEŘEJNÉM ŽIVOTĚ

Je to už v povaze věci vezdejších, že jedna jde vzápětí za druhou. Starost o rodinu vtáhla Danta do práce pro blaho veřejné, kde ho potom tak opředla marnivá sláva, spojená s veřejnými úřady, že už se neohlížel na to, odkud přišel a kam spěl, nýbrž si povolil uzdu a oddal se cele správě těchto úřadů. Štěstí mu při tom bylo tak nápomocno, že tam pak už nebylo vyslechnuto žádné poselstvo. Žádnému se neodpovídalo, že se neschválil ani nezrušil žádný zákon, neuzavřel mír ani nepodnikla válka, zkrátka, že se nepřistupovalo k rozhodnutí v žádné závažnější záležitosti, dokud o tom nevyřkl své mínění. Jako by jen na něm spočívala veškerá důvěra veřejnosti, veškerá naděje, zkrátka veškeré božské i lidské věci. Štěstěna²⁸, mařitelka našich záněrů a nepřítelkyně všeho lidského trvaní, udržovala ho sice po několik roků na vrcholu svého kola jakožto slavného vládce, ale pak nachystala i jemu, který jí plně důvěřoval, konec, jenž se velmi liší od onoho začátku.

IX. JAK HO STRHL BOJ STRAN

V jeho době bylo florentské občanstvo zvráceným způsobem rozděleno ve dvě strany²⁹, a působením velmi chytřích, proztravých vůdců byly obě dostatečně mocné, takže brzy vládla jedna, brzy druhá, vždy k neľibosti té, která právě podlehla. Snaze, aby spojil rozdělené tělo státu v jednotu, věnoval Dante celý svůj um, veškerou svou dovednost i horlivost, poukazuje před moudřejšími občany na to, jak věci velké při nesvornosti zakrátko přijdou vničeť, kdežto malé při svornosti vzrostou do nekonečna. Když však viděl, že je všechno jeho úsilí marné, a poznal, že mysl jeho posluchačů je zatvrzelá, považoval to za vůli boží a umínil si zprvu, že se zřekne všech veřejných úřadů a bude žít v ústraní jako soukromník; potom však, zlákána sladkostí slávy a marnivou přízní lidu i domlouváním starších a domnívaje se mimo to, že v pravý čas bude pro své město moci vykonat mnohem více, proslávil se ve veřejném životě, než zůstane-li sám pro sebe, vzdálen veřejných záležitostí (ó poštelilá touhu po lidském lesku, oč mocnější jsou tvoje síly, než se domnívá ten, kdo jich neokusil!), on, muž zralý, vychovaný, živěný a vyškolený v posvátném láně filosofie, mající na paměti pád starověkých i novodobých králů, pokolení říší, krajů a měst i prudké výkřivy Štěstěny a nehledající nic než věci vznešené, nedovedl či nemohl se ubránit své sladkosti.

Setrval tedy Dante v rozhodnutí, že bude sledovat pomíjivé pocty a marnivou slávu veřejných úřadů, a vída, že

by sám nemohl udržet třetí stranu, která by svou svrchovanou spravedlností rušila nespravedlnosti obou druhých a obracela je k jednotě, přidal se k té, v níž podle jeho úsudku bylo více rozumu a úcty k právnímu řádu, a jednal při tom stále tak, jak to považoval za prospěšné pro vlast a pro spoluobčany. Leč mocnosti nebeské často přemohou lidské úmysly. Nevraživost a nenávisť, jež sice vznikly bez spravedlivého důvodu, vzrůstaly den ze dne tak, že několikrát za velkého zmatku mezi občanstvem bylo sáhnuto po zbraních s úmyslem, učinit ohněm a železem konec sporům. Všichni byli tak zaslepeni hněvem, že neviděli, jak bědně by přitom sami zahynuli!³⁰ Každá strana opětovně prokázala své síly tím, že si navzájem působily škody, a na-
dešel čas, kdy se tajemné úradky hrozivého osudu projevíly: pověst, hlasatelka pravdy stejně jako lži, zprávou, že odpůrci Dantovy strany mají podivné lstivé úmysly a vládnou velkým množstvím ozbrojenců, vzbudila v náčelnících Dantových přívrženců takovou hrůzu, že je zbavila veškeré rozvahy, obezřetnosti a soudnosti, takže hledali spásu v útěku. S nimi pak byl Dante v jediné chvíli nejen stržen z vrcholu vlády nad svým městem až k zemi, ale přímo ze země vypuzen. Několik dní poté luza už vtrhla do domů vyhnanců a zuřivě loupila a plenila, vítězové změnili ústavu pedle své libovůle a odsoudili všechny vůdce protivné strany a s nimi, ne snad jako jednoho z menších, nýbrž skoro jako hlavního i Danta, jakožto úhlavního nepřitele republiky, k stálému vyhnanství; jejich nemovitý majetek pak buď zabavili pro stát, anebo ho odevzdali vítězům.

X. ZLOŘEČÍ SE NESPRAVEDLIVĚMU ODSOUZENÍ DO VYHNANSTVÍ

Takové odměny dostalo se tedy Dantovi za něhybnou lásku, kterou choval k vlasti! Takovému odměny dostalo se Dantovi za úsilí, jaké vynakládal na to, aby odstranil ne-shody občanů! Takovému odměny dostalo se Dantovi za to, že tak starostlivě hledal dobro, pokoj a mír mezi svými spolu-občany! Z čehož jasně vysvítá, jak málo opravdovosti je v přízni lidu a kolik důvěry k ní možno mít. On, v něhož ještě krátce předtím veřejnost jako by skládala všechnu ná-ději, on, jenž byl předmětem veškeré lásky občanstva, on, jenž byl útočištěm prostého lidu, je zmenadán, bez záko-nitého důvodu, aniž se dopustil špatného skutku nebo přestupku, touž pověstí, kterou jeho sláva bývala dříve vynášena až k hvězdám, s šílenou nepředložeností poslán do neodvolatelného vyhnanství. Takovounhle mramorovou sochu postavili na věčnou památku jeho ctnosti! Těmito literami bylo jeho jméno zapsáno do zlatých desek mezi jména otců vlasti! Takovouto chválou mu oplátili jeho dobré skutky! Kdopak se může na tyto věci dívat a přitom říkat, že náš stát na tuto nohu nekulhá!

Ó marná důvěřivosti smrtníků, kolika vznešenými příklady byváš napomínána, varována a trestána? Ach, jestliže ti vypadl z paměti Camillus, Rutilius, Coriolanus a jeden i druhý Scipio, jakož i ostatní zasloužilí muži sta-rého věku, kéž ti tento nedávný případ připomene, abys volnějším krokem spěchal za svými zálibami. Nic není méně stále než přítěž lidu, není pošetilejší naděje a nesmy-

slnější rady než ta, která velí důvěřovat jí. Ať se tedy myslí pozdvihnou k nebi, v jehož věčném řádu, v jehož věčném jasu, v jehož pravé kráse možno bez jakékoli pochybnosti poznat stálost toho, který svým rozumem hýbe tímto i ostatními věcmist, abychom v něm, jako v pevném cíli, zanechavše pomíjivých věcí, uzavřeli všechny své naděje, nechceme-li být zklamáni.

XI. ŽIVOT BÁSNÍKA VE VYHNANSTVÍ AŽ PO PŘÍCHOD JINDŘICHA VII. DO ITÁLIE

Za takovýchto okolností tedy Dante odešel z města, kde byl ne pouze občanem, ale jež nově vybudovali právě jeho předkové, a zanechal tam ženu s dětmi, které pro svůj mladý věk nebyly způsobilé k takovému útěku. O ty se nebál, neboť věděl, že jsou pokrevním příbuzenstvím spojeny s jedním z náčelníků protivné strany, sám však nebyl jist ani zde, ani tam, a tak se potloukal Toskánskem. Jeho žena jen stěží ubránila před zúživými občany nepatrnou část majetku pod záminkou, že je to její věno, a z jeho výtěžku přísně šetrným hospodařením vydřizovala sebe i malé děti, kdežto on se musil ve své chudobě žít nezvyklou prací³². Ó, přes kolikere divody spravedlivého rozhořčení, které pro něho byly krutější než smrt, se musil přenést, zatím co mu naděje slibovala, že to vše potrvá, jenom krátce a že se blíží doba návratu! Ale přes takovéto výpočty žil po návratu z Verony, kam se při prvním útěku uchýlil k panu Albertu della Scala, od něhož byl také víkendně přijat, několik let brzy u hraběte Salvatica v Casentinu, brzy u markrabího Morrucella Malespiny v Lunigianě, brzy zase u pána della Faggiuola v horách poblíže Urbina, podle poměrů a podle jejich možností, ale vždy dosti pohodlně a obklopen úctou. Odtamtud odebral se pak do Bologne, po krátkém pobytu odešel do Padovy a pak se znova vrátil do Verony. Ale když viděl, že se cesta k návratu všude zavírá a že je každým dnem jeho naděje marnější, opustil Toskánsko a celou Itálii, přešel přes hory, které ji oddělují

od provincie galské, a odebral se do Paříže³³. Tam se úplně oddal studiu filosofie a teologie, přičemž si také z ostatních věd znova oživoval to, co mu snad při překážkách, které prožil, z dříve nabytých vědomostí uniklo. Takto ve velké plíli trávil čas, když tu byl znenadání, z vůle a příkazu Klimenta V.³⁴, který tehdy seděl na papežském stolci, Jindřich hrabě Lucemburský zvolen za krále římského a později korunován na císaře. Dante pak zvěděl, že se vydává z Německa na tažení, aby si podrobil Itálii, která se zčásti vzpírala jeho majestátu, a že už mocným ramenem drží Brescii; z mnoha příčin předvídal, že Jindřich bez pochyby zvítězí, a pojal naději, že jeho moci a spravedlnosti se bude moci navrátit do Florencie, o níž slyšel, že je mu nepřátelská. Pročez s mnoha nepřáteli Florentanů a jejich strany znova přšel přes Alpy, a všichni se pak poselstvími a listy snažili přimět císaře k tomu, aby ustal v obléhání Brescie a obrátil se proti Florencii, hlavnímu sídlu svých nepřátel. Dokazovali mu, jakmile dojde tohoto města, s žádným nebo jen velmi nepatrným úsilím bude mít celou Itálii ve volném, nerušeném držení a panství. Ačkoli císař na nalehání jeho i ostatních skutečně tam přesunul svá vojska, nepřineslo to výsledek, jaký si slibovali: odpor byl silný, mnohem větší, než očekávali, pročez císař, aniž čeho pozoruhodnějšího u Florencie dosáhl, skoro zoufale odtáhl směrem k Římu. Tu a tam mnoho věcí vykonal, jiné nařídil a mnohé hodlal vykonat, ale všechno zmarila jeho příliš raná smrt³⁵, jež každého, kdo v něho skládal naději, zvláště pak Danta, uvrhla v zoufalství. Dante pak už nevyhledával příležitost k návratu, přšel přes hory apenninské a odebral se do Romagne, kde jej potom zastihl jeho poslední den, který učinil konec všemu jeho trápení.

XII. DANTE HOSTEM GUIDONA NOVELA DA POLENTA

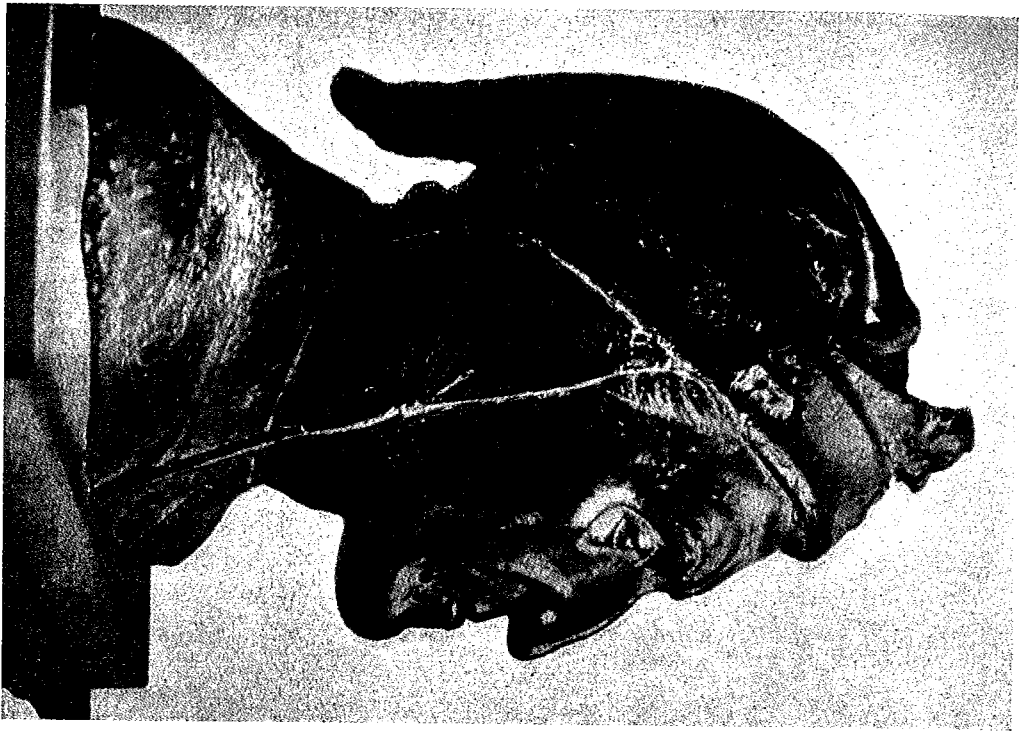
V oné době byl pánem Ravenny, slavného starodávného města v Romagnu, urozený rytíř jménem Guido Novela da Polenta, muž vnučený ve svobodných uměních a velmi si vážící lidí zasloužilých, zvláště oněch, kteří vynikali vědomostmi nad ostatní. Když se doneslo k jeho sluchu, že Dante, zbaven vši naděje a v stavu tak zoufalém, dlí v Romagnu, a ježto už dávno z doslechu znal jeho hodnotu, rozhodl se, že mu poskytne útulek a bude mu prokazovat úctu. Nevyčkal ani, až ho Dante o to požádá, ale šlechtinou myslí uvážil, jak zahánějící to asi je pro vynikající muže, jsou-li dohnání k prosbám, a předešel ho svou nabídkou: vyprosil si od něho jako zvláštní přízeň to, o čem věděl, že by Dante o to měl prosit jeho³⁶; totiž, aby u něho ráčil pobývat. Když tedy takto dvoji chtění směřovalo k jedinému cíli, chtění žádaného i chtění žadatele, a ježto se Dantovi velmi líbila velikomyšlnost šlechtiného rytíře, kdežto na druhé straně ho tísnila nouze, odebral se, očekaje ani dalšího pozvání, do Ravenny³⁷, kde ho pán města přijal s počtami, vřelou úřechou povzbuzoval jeho pokleslou naději, hojně mu poskytoval všeho, čeho mu bylo třeba, a takto ho měl u sebe po několik let, ba až do samého konce jeho života³⁸.

XIII. JEHO VYTRVALOST V PRÁCI

Ani milostné toužení, ani bolné slzy, ani domácí starosti, ani lichotivá sláva veřejných úřadů, ani bedné vyhnanství, ani nesnesitelná chudoba svou mocí nikdy nemohly našeho Danta odvrátit od jeho hlavního záměru, totiž od posvát-ného bádání, pročť ho uvidíme, jak se to zjevněji ukáže dále, až se budeme dopodrobna zmiňovat o jeho spisech, jak i v onom nejukrutnějším utpení se cvičí v skládání básní. ¶ Když musil snášet tolikrát protivensství, jak jsme výše vylíčili i vypočetli, přece jen mocí svého ducha a svou vytrvalostí dostoupil takového jasu, v jakém ho vidíme; čeho tedy by se teprve bylo možno nadít, že by se z něho bylo stalo, kdyby byl měl zrovna tolik pomocníků, nebo zádného odpůrce, anebo alespoň tak málo protivníků, jak mají mnozí? To ovšem nevím; ale kdyby se slušelo říci něco takového, řekl bych, že by se byl stal bohem na zemi.

Giotto di Bondone: Dantův portrét (Národní muzeum ve Florencii)

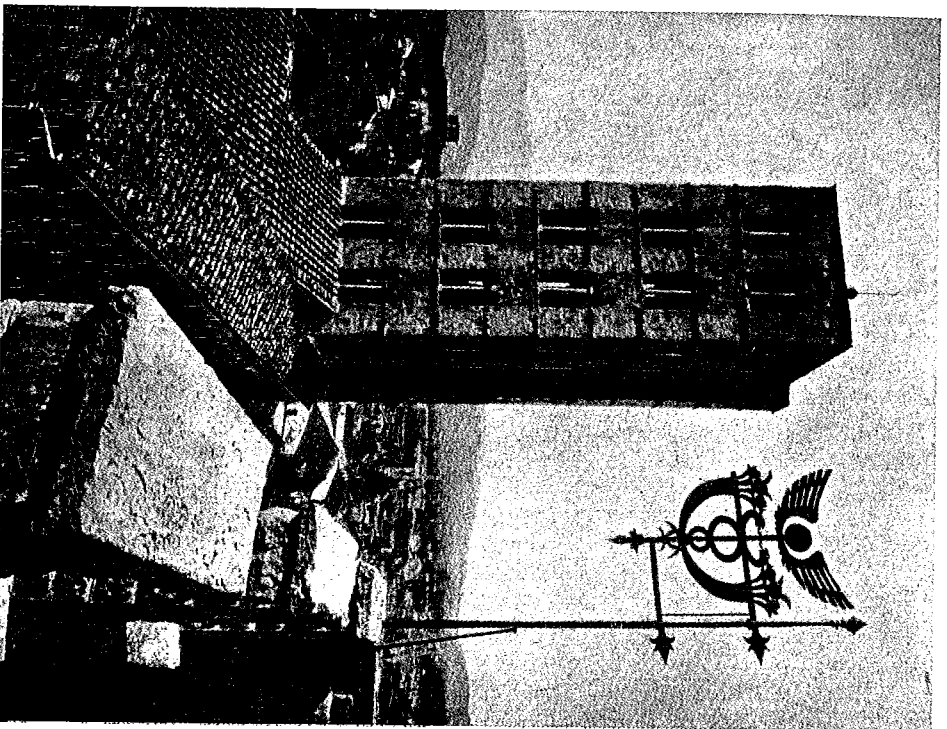

Florentinský mistr ze 14. stol.:
Dante Alighieri (Národní muzeum v Neapoli)

Antonio Benci, detto il Pollaiuolo: *Portrait* neznámé

XIV. VELIKOST LIDOVÉHO BÁSNÍKA - JEHO SMRT

Pohled na Arezzo, v popředí zvonice z r. 1330

Dante, zbaven veškeré naděje, že se navrátí do Florencie, ač touhu po tom nikdo mu nemohl vzít, žil tedy několik let pod ochranou dobrovitěho pána v Ravenně a tam si svými výklady vychoval několik učedníků v básnictví, především ve veršování jazykem lidovým, který, podle mého soudu, on po prvé u nás Itálií povzněl a zdokonalil, jak to učinil Homér u Řeků nebo Vergilius u Latínků. Ač se můžeme domnívat, že toto básnictví bylo vynalezeno už o několik let dříve, přece jen před ním nikdo neměl tolik smélosti a citu, aby shodným počtem slabik a souzvukem koncovek z této mluvy učinil nástroj uměleckého tvoření; do těch dob se jí používalo jen pro nejlhčí milostná skládání³⁹. Teprve on ukázal s úspěchem, že touto řečí možno pojednávat i o věcech nejvznešenějších, a učinil naši lidovou mluvu slavnou nade všechny ostatní.

Ale jako každému nadejde jeho souzená hodinka, i on onemocněl uprostřed svého padesátého šestého roku nebo blízek tomuto věku, a přijav podle křesťanského náboženství pokorně a zbožně církevní svátosti a smířiv se s Bohem litost z každé věci, které se jako člověk proti jeho libosti dopustil, v měsíci září leta Kristova MCCCXXI, v den, kdy církev slaví Povýšení svatého Kříže, ne bez největšího žalu jmenovaného Guidona a vůbec všech občanů ravennských, vydal Stvořiteli znaveného ducha svého;

nepochybně, že její přijala do náručí úspěštilá Beatrice a s ní v dohledu Onoho, který je nejvyšším dobrem¹⁰, opustiv bídu tohoto světa, nyní radostně žije na onom, jehož blaženosti nikdy nebude konce.

XV. POHŘEB A SMUTEČNÍ OBŘÁDY

Slechetný rytíř vyzdobil mrtvé tělo Dantovo na úmrtním loži básnickými znaky a pak je nejváženější občané na ramenou nesli až k sídlu Menších bratří v Ravenně, a to s takovou úctou, jaké si toto tělo zasloužilo. Rytíř Guido je tam doprovázel, pláče skoro věčně, a dal je uložít do kamenné rakve, v níž dosud leží pochováno. Když se potom vrátil do domu, v němž Dante dříve přebýval, proslovil sám podle ravennského zvyku na paměť vysokých věd a ctností zesnulého i pro útechu jeho přátel, které zanechal v tomto trpkém životě, krásnou dlouhou řeč, odhodláv, že ho – jen budou-li mu vláda a život trvat – uctí tak vzácným náhrobkem, že i kdyby ho žádná z jeho zásluh nebyla učinila pamětihodným pro lidi budoucí, tento náhrobek by ho proslavil.

XVI. SOUTĚŽ BÁSNÍKŮ
NA NÁHROBNÍ NÁPIS DANTOVI

Tento chvalitebný úmysl se zakrátko roznesl mezi několika básníky, kteří v oněch časech prosluli v Romagni svým uměním; každý z nich tedy, jednak aby ukázal svou dovednost, jednak aby uctil mrtvého básníka a získal si přízeň a lásku pána, který si to přál, napsal verše, jež měly na budoucím náhrobku s povinnou chválou zvěštovat potomkům, kdo leží uvnitř. Všichni pak své verše poslali vznešnému pánovi. Tomu však nepřálo štěstí, neboť zakrátko pozbyl všech statků a zemřel v Bologni, pročť nebyl ani vybudován náhrobek, ani se neuplatnily zasláné verše. Tyto básně mi byly o něco později ukázány, ale ježto jsem věděl, že jich nebylo použito z důvodů již uvedených, a ježto jsem si také myslel, že to, co tady píše, není sice pravý náhrobek, ale přece jen přispěje k uchování jeho památky, usoudil jsem, že by bylo vhodné, kdybych je sem připojil. Jelikož by se však bývaly do mramoru vytesaly jen verše jediného básníka (i když jich bylo více), domníval jsem se, že postačí vepsat sem také jen jedny verše. Prozkoumal jsem je všechny a usoudil jsem, že uměním i záměrem jsou nejvhodnější verše, které složil mistr Giovanni del Virgilio z Bologne, tehdy slavný a veliký básník a někdejší blízký přítel Dantův, a ty zde uvádím:

XVII. NÁHROBNÍ NÁPIS

THEOLOGUS DANTE, NULLIUS DOGMATIS EXPERS,
QUOD FOVEAT CLARO PHILOSOPHIA SINU:
GLORIA MUSARUM, VULGO GRATISSIMUS AUCTOR,
HIC IACET, ET FAMA PULSAT UTRUMQUE POLUM:
QUI LOGA DEFUNCTIS GLADIIS REGNUMQUE GEMELLIS
DISTRIBUIT, LAICIS RHETORICISQUE MODIS.
PASCUA PIERIIS DEMUM RESONABAT AVENIS;
ATROPOS HEU LAETUM LIVIDA RUPIT OPUS.
HUIC INGRATA TULIT TRISTEM FLORENTIA FRUCTUM,
EXILIUM, VATI PATRIA CRUDA SUO.
QUEM PIA GUIDONIS GREMIO RAVENNA NOVELLI
GAUDET HONORATI CONTINUISSE DUCIS,
MILLE TRECENTENIS TER SEPTEM NUMINIS ANNIS,
AD SUA SEPTEMBRIS IDIBUS ASTRA REDIT.⁴⁴

XVIII. VÝTKA FLORENTÁNŮM

Ó nevděčná vlasti, jaké šleinství, jaká nedbalost tě držela, že jsi svého nejdražšího občana, svého hlavního dobrodince, svého jediného básníka s neslýchanou ukrutností vyšťvala; či tě až později jala? Neboť omlouváš-li se snad, že se ti v onom obecném zuření té doby nedostalo správné rady, proč jsi, když už pomínil hněv a navrátili se duševní klid, nelitovala svého činu a nepovolala ho zpět? Ach, kéž tě neomrzí stát přede mnou, který jsem tvým symem, a přijímat to, co mi vnuká spravedlivé rozhořčení, jako slovo muže, který si přeje, abys litovala, nikoli abys byla potrestána! Což se domníváš, že jsi tak slavná tolikerymi a tak čestnými jmény, že jsi směla od sebe zahnat toho jednoho, jakým se nemůže pyšnit žádné sousední město? Ať, pověz mi: jakými vítězstvími, jakou slávou, jakými přednostmi, jakými zasloužilými občany se tak skvěješ? Tvé bohaství je věc klamná a nejistá; tvé krásy věc křehká a pomíjivá; tvé rozkoše věc hanebná a zženštilá; to vše tě činí prosulou jen v klamném úsudku lidí, kteří hledí vždy více na zdání než na podstatu. Ach, snad se nemíníš chlubit kupci a mnoha umělci, jichž je tu plno? Jednala bys počítile: z kupectví stalo se vlivem charitativnosti prodejné řemeslo, a umění, jež kdysi bývalo posvěceno duchy vznešenými, kteří jim vytvářeli druhou přírodu, je dnes zkaženo a nemá hodnoty. Mlínš se pyšnit mrzkostí a zbabělostí těch, kteří proto, že mají mnoho předků, chtějí v tobě nabýt prvenství a šlechtictví, ač stále loupeží a zradou a fašší proti opravdo-

vému šlechtictví jednají? Marná bude tvá sláva a pohrdat jí budou ti, jejichž úsudek je pevný a založený na náležitém základě. Ó bída, nešťastná matko, otevři oči a pohleď s výčitkami na to, co jsi učinila, a zastyď se alespoň, že ses ty, která jsi tak proslulá moudrostí, kromě všech svých poklesků dopustila také nesprávné volby! Ach, když už jsi sama neměla tolik úsudku, proč jsi nenapodobila města, která proslula svými chvalitebnými skutky? Athény, jež byly jedním z očí Řecka, když se v té zemi soustředovala vláda světa, a které se stejně skvěly vědou, výmluvností i válečnictvím; Argos, která je dosud v jasné paměti jmény svých králů; Smyrna, stále nám ctihodná pro Mikuláše, svého pastýře⁴²; Pylos, proslavený starým Nestorem; Chimi, Chios a Kolophon, města v dávném věku vesměs velmi slavná, nestyděla se v době, kdy byla nejslavnější, prudence se přit o původ božského básníka Homéra, tvrdíce, že pocházel právě z něho, a upevňuje každé své tvrzení takovými důvody, že je to podnes sporná otázka a podnes není jisto, odkud pochází, neboť jedno i druhé město se dosud stejně pyšní takovýmito občany. A Mantova, naše sousedka, z čeho jiného jí zůstala větší sláva než z toho, že Vergilius byl Mantovan⁴³? Jeho jméno tam dosud chovají v takové úctě a je tam všem tak běžné, že nejen na místech veřejných, ale i na mnoha soukromých domech je vyobrazen, čímž zřetelně projevují, že ač jeho otec byl jen prostý hrnčíř, on jim všem udělil šlechtictví. Sulmona pyšní se Ovidiem, Venosa Horácem, Aquino Juvenalem a mnohá jiná města každé svým slavným mužem, a všechna se mezi sebou přou o jejich hodnot. Následovat jejich příkladu by ti nebylo bývalo hanbou, neboť ona zajisté neprojevují takovýmito občany vděčnost a něhu bez důvodů. Poznala to, co ty sama jsi už mohla a můžeš poznat, že totiž i po zkáze velkých měst věčná díla oněch znamenitých lidí budou jejich jména navždy udržovat, jakož i nyní tato díla,

známá po celém světě, je rozšířují i mezi těmi, kdo je nikdy neviděli. Jen ty sama, nevím ani jakou slepotou zatemněna, chtělas brát se jinou cestou, a jako bys už sama o sobě dost zátřila, nestarala ses o jejich záti, jako by tě Camillové, Publicolové, Torquatové, Fabriciové, Catonové, Fabiové a Scipionové svými podivuhodnými skutky proslavovali a dleli ještě v tobě; a jako sis dala ujit svého starého občana Claudiana⁴⁴, tak ses nejen nestarala o svého nyníjšího básníka, nýbrž jsi ho od sebe zapudila do vyhnanství a byla bys ho, jen kdybybys byla mohla, zbavila i přjmení, které měl po tobě. Nemohu se za tebe nestydět, a to pro tvé dobro. Avšak hle, ne štěstí, ale běh přírody byl tvým nectným choutkám přízniv, když podle věčných zákonů vykonal to, co bys ty byla svou zvířecí chitvostí vykonala, kdyby ti byl padl do rukou, totiž zabila ho. Zemřel tvůj Dante Alighieri v onom vyhnanství, které jsi na něho uvalila nespravedlivě, závidíc mu jeho znamenitost. Ó neslychané zhyralosti, že matka vůči cnosti svého syna pociťuje závist! Nyní jsi tedy zbavena starosti, nyní si po jeho smrti žij bezpečně ve svých nepravostech a můžeš ukončit dlouhé a nespravedlivé pronásledování! On ti teď, po smrti, nemůže provést to, co by ti živ nikdy nebyl provedl. Leží pod jiným nebem a nemušíš už očekávat, že ho kdy spatříš, leda v den, kdy spatříš všechny své občany, jak je zkouší a trestá spravedlivý soudce.

Ustává-li, jak se má za to, nenávisť, hněv a nepřítelství smrti každého, kdo zemřel, jdi do sebe a poznávej sebe samu, jaká jsi skutečně; zastyd' se, že jsi jednala proti své bývalé lidskosti; projev se jako matka a nikoli jako nepřítelkyně; popřej povinných slz svému synovi, dopřej mu materské vzpomínky! A toho, kterého jsi zavrhla, ba kterého jsi jako podezřelého za živa vyhnala, si přej mť alespoň mrtvého, popřej své občanství, své lůno, svou přjež jeho památce. Opravdu, ať jsi vůči němu byla sebenevděčnější

a vzdorovitější, on tě přece jen vždy choval v synovské úctě a nikdy tě nechtěl zbavit cti, která i tobě vzejde z jeho díla, jako jsi ty jeho zbavila občanského práva. Vždy se nazýval Florentanem a vždy si přál být takto nazýván, ať vyhnanství trvalo sebedéle, vždy ti dával přednost přede všemi ostatními městy, vždy tě miloval! Co tedy učiníš? Setrváš ve své zatvrzelé zlobě? Bude v tobě méně lidskosti než v barbarech, u nichž vidíme, že nežádají pouze, aby jim byla navrácena těla jejich mrtvých, ale jsou dokonce ochotni udatně zemřít, aby jich nabyl zpět? Přejš si, aby se svět domníval, že jsi vnučkou slavné Troje a decerou Říma⁴⁵. Děti se ovšem mají podobat rodičům a předkům. Priamus ve svém neštěstí si nevyžádal zpět jen mrtvé tělo Hektorovo, ale vykoupil je také tolkerým zlatem. Římané, jak se někteří zřejmě domnívají, si přenesli z Linterny ostatky prvního Scipia, které jim ve smrti právem odepřel. A jako byl Hektor pro svou chrabrost dlouho obráncem Trojánů a Scipio osvoboditelem nejen Říma, ale celé Itálie (kteréžto obě věci sice nelze tvrdit o Dantovi), on přece jen svými zásluhami nestojí za nimi, neboť nikdy se nestalo, aby zbraně neustoupily vědám⁴⁶. Nenapodobila-li jsi hned zprvu, kdy by se to bylo nejvíce slušelo, příklad a dla moudrých měst, naprav to alespoň nyní tm, že se dáš jejích stopami. Každé z uvedených sedmi měst postavilo pravý či předstíraný náhrobek Homérovi. A kdo pochybujie o tom, že Mantované, kteří dosud v Pietrole uctívají chudobný domek a polnosti, jež náležely Vergiliovi, by mu nebyli postavili čestný náhrobní pomník, kdyby Octavianus Augustus, jenž přenesl jeho kosti z Brindisi do Neapole⁴⁷, nebyl nařídil, aby jim místo, kde jsou uloženy, bylo místem věčného odpočinku? Sullmona dlouhou dobu neoplakávala nic jiného než to, že ostrov v Pontu na čestném místě chová jejího Ovidia; a tak se také Parma raduje, že chová Cassia. Snaž se tedy, abys byla opatrovníci svého Danta, požádaj

XIX. STRUČNĚ ZOPAKOVÁNÍ

Tak, jak výše uvedeno, zakončil Dante svůj život, znaven mnoha studii. A ježto se domnívám, že jsem podle da-rodinné a veřejné starosti, jeho bédné vyhnanství i jeho konec, přistupuji k popisu jeho tělesné postavy, jeho zevnějšíku a všech jeho pozoruhodnějších životních zvyků. Poté bych přešel k vynikajícímu spisům, které složil v době, jež byla navštívena tolika zmatky, jak už to bylo nahore stručně vypsáno.

ho zpět, projev svou lidskosti! Ale dejme tomu, že nemáš snahu dostat ho zpět, pak alespoň tuto vůli předstírej, aby ses tak zbavila alespoň části výtky, které sis tím kdysi zasloužila. Požáduj ho zpět! Jsem si jist, že ti nebude navrácen, ale projevíš své milosrdenství, a ježto ho nebudeš mít, budeš se zároveň těšit ze své vrozené krutosti. Proč tě však přemlouvám? Kdyby mrtvá těla mohla něco cítit, ani nemyslím, že by tělo Dantovo chtělo odejít odhantud, kde nyní je, a navrátit se k tobě. Odpočívá ve společnosti mnohem chvalitebnější, než jakou bys mu ty mohla dát. Leží v Ravenně, která je věkem mnohem cihodnější než ty, a třeba ji stáří poněkud znetvořilo, přece jen ve svém mládí kvetla mnohem více než nyní ty. Je bezmála celá hroben posvátných těl a všude tam kráčíš po cihodném popelu. Kdo by si tedy přál navrátit se k tobě a ležet mezi popely tvými, o nichž se dá předpokládat, že dosud zachovávají zpuupnost a nespravedlivost, jaké měli v životě, a v neshodě přechají jeden před druhým, nejinak než činily plameny obou Thébanů⁴⁸? Ačkoli je tedy Ravenna skoro celá omýta drahocennou krví mnoha mučedníků a dnes uctivě slouží jejich ostatkům a ačkoli chová podobně také mrtvá těla mnoha skvělých císařů a jiných mužů, slavných jak dávnými předky, tak také ctnostnými skutky⁴⁹, přece jen se nemálo raduje z toho, že jí bylo Bohem popřáno, aby kromě svých vlastních statků směla navždy být ochránkyní pokladu takového, jakým je tělesná schránka muže, jehož díla má v úctě celý svět a kteréhož tys nebyla hodna. Zjistě však není radost z toho, že ho má, tak velká jako žárliivost, již chová vůči tobě proto, že ty se honosíš jeho původem, jako by se horšila proto, že tam, kde na ni bude pamatováno pro jeho poslední den, ty budeš vedle ní jmenována pro jeho první. A proto setrvej ty ve svém nevděku, kdežto Ravenna at se pro všechnu budoucnost honosí tvou slávou⁵⁰!

XX. VZHLED A ZVYKY DANTOVY

Byl tedy tento náš básník střední postavou, a když dospěl zralého věku, chodil poněkud shrbeně; jeho chůze pak byla vážná a klidná, oblékal se vždy v roucho slušné a jeho věku přiměřené. Obličej měl dlouhý, nos orlí, oči spíše velké než malé, čelisti silné a oproti dolnímu rtu horní poněkud vyčnívaly; pleť byl snědá, vlasy a vousy měl husté, černé a kučeravé a obličej vždy zádušnější a zamyslelý. Proto se jednoho dne ve Veroně přihodilo – v době, kdy už se všude rozšířila sláva jeho spisů, zejména pak oné části jeho Komedie, zvané Peklo, a když už byl znám mnoha mužům i ženám – že když procházel kolem brány, kde sedělo několik žen, jedna z nich ostatním řekla tiše, ale zasně tak tiše, aby to neslyšel on a ti, kdo byli s ním: „Podívejte se, to je ten, co chodí do pekla a navrácí se odtamtud, kdyžkoli se mu zachce, a přináší zprávy o těch, kteří jsou tam dole!“ Načež jedna z žen prostomyslně odpovíděla: „Máš věru pravdu! Všimni si, že má vousy kudrnaté a barvu zahnědlou od horka a dýmu, které jsou tam dole!“ Když Dante zaslechl za sebou ta slova, potěšilo ho to, neboť věděl, že pramení z čisté víry oněch žen, a z radosti nad jejich přesvědčením se pousmál a kráčel dále⁵².

Ve způsobech domácích i veřejných byl podivuhodně pořádný a svědomitý a ve všem jednáni zdvořilejší a ochotnější než kdokoli jiný.

V jídle i pítí byl velmi skromný, jak tím, že je přijímal jen v určitých hodinách, tak i tím, že v jejich požívání nikdy nepřekročil míry nutnosti, aniž kdy měl zvláštní zálibení

pro jedno anebo pro druhé. Chutná jídla chválil, živil se však jen pokrmu prostými a nadmíru hanil ty, kdo věnují největší část svého úsilí tomu, aby měli vybraná jídla a aby si je dávali s velikou přesností upravovat, říkáje, že takovíto lidé nejedí, aby žili, nýbrž spíše žijí, aby jedli.

Nikdo jiný nebděl tolik jako on při studích i při všem ostatním, co zaměšnávalo jeho pozornost, a to tak, že si jeho rodina i žena nejednou na to stěžovali, dokud si na tyto způsoby nezvykly a nepřestaly si toho všimnat.

Zřídka kdy mluvil, nebyl-li tázán, a i tehdy hovořil vždy jen rozvážně a hlasem odpovídajícím předmětu, o němž byla řeč. Přece však býval velmi výmluvným a dovedl přesvědčit, kdyžkoli toho bylo třeba, při čemž mýval velmi jasnou a plynulou výslovnost.

V mladém věku měl největší zálibení v hudbě a zpěvu a přáteli se s každým, kdo v oněch dobách byl dobrým hudebníkem nebo zpěvákem, a rád každému naslouchal⁵³. Puzen onou zálibou, složil mnoho básní, které pak omi oděti libými a mistrovskými zvuky.

Jak žhavě byl oddán lásce, už bylo vylíčeno. Tato láska podle všeobecného pevného přesvědčení pohnula po prvé jeho ducha k tomu, aby se stal veršovcem v mluvě lidové, při čemž zprvu jen napodoboval, později však z touhy, aby slavnostnějším způsobem projevil své vášně a aby se více proslavil, starostlivě se v tom cvičil tak, že nejen překonal všechny své vrstevníky, ale tuto mluvu učinil tak jasnou a krásnou, že v mnoha lidech tehdy i později vzbudil a dosud vzbuzuje touhu, aby ji poznali.

Rád býval sám a vzdaloval se lidí, aby mohl nenušeně rozjímat, a přišlo-li mu mezi lidmi na mysl něco, co se mu líbilo, i kdyžby byl tázán na nevím jakou věc, neodpověděl dříve, než domyslíl nebo zavrhl svou myšlenku. Tohle se mu přihodilo mnohokrát, když se ho u stoleu nebo na cestě či při jiných příležitostech na něco tázali.

Ve studiích byl velmi vytrvalý jak tím, že jim věnoval mnoho času, tak tím, že se nedal od nich odvrátit žádnou novinkou, kterou snad zaslechl. Tak vypravují věrohodní svědkové jako příklad toho, jak se bez výhrady oddával věci, která ho zaujala: Jednou v Sieně náhodou přišel ke stánku kramáře a tam mu podali knížku, kterou mu už dříve slíbili, mezi zasloužilými lidmi velmi proslulou, kterou on dosud nikde neviděl. Protože neměl právě možnost odnést si ji někam jinam, opřel se hrudí o bedněň před stánkem, položil si knížku před sebe a začal se do ní chytivě. Za chvíli však začala právě v oné části města před ním jakási sienská slavnost velikým turnajem mladých šlechticů a diváci při něm natropili mnoho hluku, jak se to při podobných příležitostech pomocí různých nástrojů a pochvalného křiku stává. Předváděly se tu i jiné výstupy, které by byly přitáhly něčí pozornost, jako tance půvabných žen a hry mladých lidí, ale nikdo neviděl, že by se byl pohnul nebo pozdvíhl oči od knihy; ba stál tu tak až k hodině nóny, minuly nešpory, a on si tu celou knihu prohlédl a skoro celou ji pochopil, než se od ní odtrhl. Někteří lidé se ho potom tázali, jak to, že se tak zdržoval a ani se nepodíval na tak krásnou slavnost, jež se tu před ním konala, ale on je ubezpečil, že nic neslyšel, čímž k prvímú údivu tazatelů právem přistoupil ještě druhý.

Byl pak to básník podivuhodně chápavý, měl tak znamenitou paměť a tak pronikavý úsudek, že když mu jednou v Paříži při disputaci de quolibets⁵⁴ ve škole theologie několik zasloužilých učenců položilo čtrnáct otázek o rozličných předmětech, rozebral bez dlouhého uvažování důvody pro i proti, které přenesli jeho protivníci, a potom v témě pořadí, jak byly otázky kladeny, uvedl své odpovědi; při tom důmyslně vyvrátil všechny opakné námitky, takže o tom všichni svědkové hovořili jako o zázraku.

Byl rovněž velkého ducha a jemné vynalézavosti, jak

to všem, kdo tomu rozumějí, jeho díla dokazují mnohem lépe, než bych to mohl sám dokázat tím, co tu píší.

Byl velmi žádostiv citi a věhlasu, a to mnohem více, než by toho člověk při jeho znamenitosti a ctnosti byl očekával. Ale co? Který život by byl tak pokorný, aby zůstal nedotčen sládkostí slávy? A pro tuto ctižádost, jak se domnívám, mluval poesii nad jakoukoli jinou činnost, neboť viděl, že filosofie sice předčí všechny ostatní vědy svou užlechtilostí, ale že její znamenitost jen málo kdo ocení a že je na světě hodné proslulých filosofů, kdežto poesie je spíše každému srozumitelná a příjemná a básníci jsou velmi vzácní. Tak tedy doufal poesii dojít neobvyklé a slavné cti, že bude korunován vavřímem⁵⁵, oddal se jí zcela a studoval i skládal básně. Jistě by se mu jeho touha také byla splnila, kdyby mu štěstí bylo bývalo tak příznivo, aby se byl mohl navrátit do Florencie, kde by si býval přál být korunován nad křtitelnicí svatého Jana, aby se mu tam, kde při křtu dostal své jméno, nyní korunovací dostalo druhé. Ale běh věcí byl takový, že jeho důstojnost sice byla veliká a že by byl mohl, kdekoli by se mu jen bylo zachtělo, přijmout se citi vavřínový věnec, který ovšem vědomostí nepřidává, ale je nejbezpečnějším svědectvím a ozdobou vědomosti již nabytých; on však v stálém očekávání onoho návratu, k němuž nedošlo, tuto poctu jinde přijmout nechtěl a takzemřel, nedočkav se vytvožené oslavy.

Ježto však se lidé často táží, co to vlastně je poesie a poeta, kde se vzalo to jméno a proč básníci bývají korunováni vavřínem, ale ta věc byla zřejmě jen zřídka osvětlena, rád bych zde učinil malou odbočku a to všechno poněkud objasnil, načež bych se opět navrátíl k vlastním svěmu předmětu.

XXI. ODBOČKA O PŮVODU POESIE

První lidé prvních věků, ať byli sebedušnější a ne vzdělanější, přece jen žhavě toužili po tom, aby horlivým bádáním poznali pravdu, jak podnes vídáme, že k tomu každý svou přirozenost tihne. Když ti lidé viděli, že se nebe pohybuje podle ustálených zákonů a věci pozemské mají pevný řád a v různých obdobích různě působí, myslili si, že zajiště existuje něco, z čeho všechny ty ostatní věci pocházejí a co všechny ty věci řídí jakožto nejvyšší moc, kterou k tomu již žádá vyšší moc nezmocňuje. A když pak to všechno uvážili, usuzovali, že tato nejvyšší moc, kterou nazvali božstvem či božskou bytostí, je hodna všech poct, vzývání a všech nadlidských služeb. Proto zřídili k uctívání jména této nejvyšší moci rozlehlé skvostné budovy, které se podle jejich názoru měly lišit nejen tvarem, ale i jménem od běžných lidských obydlí, a nazvali je chrámy. A podobně ustanovili různé služebníky, kteří měli být svatými a vzdálenými všech světských starostí a věnovat se jen službám božím, zralosti, věkem i úbořem ctihodnější nad všechny ostatní lidi, a ty pak nazvali kněžími. Mímo to vytvářeli k zobrazení vytušené božské bytosti v různých podobách nádherné sochy a k její obsluze zlaté nádoby, mramorové stoly, nachovároucha a jiná nářadí příhodná k obětním obřadům, které pro tu bytost ustanovili. Aby pak bytost neuctívali jen mlčky, němě, zdálo se jim nejvhodnější, aby jí k sobě přitahovali slovy nejvznešenějšího zvuku a získávali takto její přízeň pro své potřeby. A jako měli za to, že tato bytost

převyšuje všechno ostatní svou ušlechtilostí, tak také chtějí, aby se k její oslavě nalezla slova vzdálená lidového a veřejného způsobu vyjadřování, v nichž by pronášeli své posvátné lichotky. Aby měla ještě větší účinnost, stanovili, že mají být skládána podle zákonů jistých čísel, čímž by vytvářela libé zvuky a zaháněla žal a nejistotu. Slušelo se ovšem, aby se to vše konalo ne ve všedním a obyčejném způsobu, ale ve způsobu umělém, vybraném a novém, kterýžto způsob Řekové nazývali *poetes*, z čehož zase vyplývalo, že vše, co bylo skládáno v takovémto způsobu, se nazývalo *poesis*, a ti, kdo to činili, *poety*.

Takový byl tedy prapůvod jména *poesie* a tím také poetů. Uvádějí-li druzí jiné důvody vzniku, mají snad také pravdu, ale mně se zde tento výklad líbí lépe.

Takovéto dobré a chvalitebné úsilí sureového věku způsobilo na světě mnoho nejrůznějších vynálezů, které sloužily k rozmnožování ozdobných předmětů, a kde první lidé uctívali jen jedno božstvo, později se domnívali, že je jich vícero, ač tvrdili, že ono jedno má přede všemi ostatními přednost, a považovali za tato božstva Slunce, Měsíc, Saturna, Jupitera a všechny ostatní ze sedmi planet. Z jejich působení usuzovali na jejich božskou povahu a nakonec dospěli k tomu, že každá věc člověku užitečná, i když je úplně spjata s pozemskostí, je božstvem, jako na příklad oheň, voda, země a podobné, a těm všem pak zasvěcovali verše a poety. Potom postupně začínali různí lidé na různých místech tak či onak vynikat nad nevdělané množství svých soukmenovců, rozsuzujíce v rozličných sporných otázkách ne podle psaného zákona, kterého ještě nebylo, ale podle vrozeného citu pro spravedlnost, jímž ten nebo onen býval více nadán, čímž dávali životu i mravům řád, jak je k tomu osvitila sama příroda, vzdorovali svými tělesnými silami všemožným budoucím protivěnováním, provolávali se za krále a ukazovali se lidu se služebníky a v ozdo-

bách do těch dob nezvyklých, požadovali poslušnost a nakonec se dávali zbožňovat, k čemuž docházelo celkem snadno, pokud si to vyžadoval jen jediný člověk, neboť se nevzdělanému lidu jevíli, když se mu takto ukazovali, spíše bohů než lidmi. Ti pak začínali, jelikož nespolečně přiliš na své síly, zvětšovat božské poety a vírou v ně zasraťšovat své poddané a upevňovat posvátnými přísahami jejich poslušnost, kterou by si násilím nebyli mohli udržet. Mimo to začínali také zbožňovat své otce, rodiče a předky, aby se jich lid více bál a měl je ve větší úctě. Ničeho z toho by pak nebyli dosáhli bez příspěvku básníků, kteří se snažili docházet slávy, zalíbit se knížatům a pobavit poddané, ale také pohnout všechny lidi k ctnostným skutkům. Věděli, že by se při otevřené řeči byli dožili spíše pravého opaku, a proto různými maistrovskými smyšlenkami, jichž nemotorní duchové dneška nechápou tak správně jako lidé oné doby, dodávali víry tomu, o čem knížata chtěla, aby se tomu věřilo. Při tom vůči novým božstvům a vůči lidem, kteří pryč od těchto božstev pocházeli, zachovávali tyž sloh, kterého původně používali jen při vzývání a uctívání pravého Boha. Poté dospěli k tomu, že ztotožňovali činy mocných lidí i bohů a že vzneseným veršem opěvovali bitvy a jiné znamenité skutky lidí, promyšlené se skutky bohů, což bylo a je podnes spolu s ostatními již uvedenými věcmi úkolem i činností každého básníka. Mnozí, kteří tomu nerozumějí, se však domnívají, že poesie je pouhé báchorkovité povzdání, a proto i kromě toho, co jsem již předepsal, ještě dokáží stručně, že je theologií, a potom vysvětlím, proč básníci bývají korunováni vavříny.

XXII. OBRANA POESIE

Zbavíme-li se předsudků a podíváme-li se na věc rozzumně, myslím, že velmi snadno poznáme, jak se starověcí básníci, pokud je to duchu lidskému možno, brali stopami Duchů svatého; ten, jak to vidíme z Písma svatého, ústy mnoha lidí vyjevovoval budoucím svá nejznesenější tajemství, dáváje jim pod roušku hovorit o tom, co jim ve svůj čas chtěl bez roušky vyjevit skutkem. Podíváme-li se pozorně na jejich dla a nebudeme-li při tom rozlišovat napodobitele a napodoběného, poznáme, že podobnostmi různých bajek popisovali to, co se přihodilo dřive, co se za jejich časů událo, i konečně to, co si přáli nebo co očekávali, že se v budoucnu stane. Proto i když obě písma nesměřují k témuž cíli, ovšem jen pokud se týče způsobu podání, na čemž mi zde nejvíce záleží, možno oběma udělit touž chválu, při čemž užijeme slov Rehořových, který o Písmu svatém praví to, co lze říci i o básnictví, že totiž týmiž slovy zjevuje text i mystérium, které mu je podloženo, a takto zároveň jedním poučuje moudré a druhým potěšuje prostomyslné, veřejně podává to, čím žijí děti, a ve skrytosti uchovává to, čím naplňuje údivem duše těch, kteří chápou nejvznešenější myšlenky. Proto se mi, abych tak řekl, jeví řečou, mlékou a zároveň hlubokou, přes níž se může malá ovečka brodit svými nožkami a veliký slon bez překážky přelout. A nyní dále, abychom věrohodně doložili to, co jsme dřive řekli.

Záměr Písma svatého, které nazýváme theologií, je ten,

aby někdy podobnostím, jindy významem vidění, jindy zase smyslem nářku nebo ještě mnoha jinými způsoby nám vyjevilo vznešené tajemství vtělení Slova božho, jeho život, události, jež se sběhly při jeho smrti, jeho vítězné zmrtvýchvstání, zázračné nanebevstoupení i všechny ostatní jeho skutky, abychom náležitě poučení mohli dojít slávy, která nám vinou prvých rodičů byla dlouho zavřena a kterou nám Ono svou smrtí a vzkříšením opět otevřelo. Tak básnici ve svých dílech, která nazýváme poesii, někdy vybíjejí rozličných bohů, někdy proměňováním lidí v různé podoby, jindy zase lehkou výmluvností ukazují příčiny věcí, účinky ctností i nečestí, i to, čeho se máme vstríhat, i to, za čím máme jít, abychom ctnostným konáním mohli dojít onoho konce, který ti, kdož pravého Boha náležitě neznali, měli za nejvyšší blaho. Duch svatý ráčil v zeleném trnitém keři, v němž Mojžíš uviděl Boha co žhavý plamen, zjevit panenství Oné, která byla čistší nad všechna ostatní stvoření, která měla být příbytkem i útlukem pána přírody a neměla být poskvrněna ani počtem, ani zrozením Slova Otcova. Ráčil viděním, které měl Nabuchodonosor, když spatřil sochu z několika kovů, jak ji srazil kámen, jenž se potom proměnil v horu, ukázat, že učením Kristovým, které bylo a dosud je kamenem živým, všechny předešlé věky musily zaniknout a že se křesťanské náboženství, které se zrodilo z tohoto kamene, stalo věcí nehybnou a trvalou, jak vidíme, že jsou hory. Ráčil nářkem Jeremiášovým předpovědět budoucí zkázu Jeruzaléma.

Podobně také naši básníci, kteří vybíjeli, že Saturn má mnoho dětí a že je pojídá kromě čtyř, chtěli tím dát pouze na srozuměnou, že tento Saturn je čas, v němž každá věc vzniká, tak je také všechny matř a přivádí v nic. Ze čtyř dětí, které nepohlí, je jedno Jupiter, to jest živél ohně; druhé Juno, manželka a sestra Jupiterova, to jest říše vzduchu, pomocí níž oheň zde dole může působit; třetí je

Neptun, bůh moře, to jest živél vody; čtvrtý pak a poslední je Pluto, bůh podsvětí, čili země, která leží níže než kterýkoli jiný živél. Právě tak vykládají naši básníci, že Herkules byl z člověka proměněn v boha a Lykaon ve vlka, čímž chtějí mravoučně ukázat, že člověk, jedná-li ctnostně, jako činil Herkules, stává se účastí na nebi bohem, kdežto jedná-li nečestně jako Lykaon, byť se sebevice zdál lidskou bytostí, smí vpravdě být nazýváán oním zvířetem, jehož skutky se zřejmě nejvíce podobají jeho nečtostem, neboť o Lykaonu se vypráví, že byl proměněn ve vlka jen pro svou dravost a chťivost, tak příznačné pro tuto šelmu. Podobně líčí naši básníci krásu luhů elysejských, čímž rozumím Ilbezny ráj, a pochmurné město Ditovo, které mám za obraz trpkosti pekelné, abychom přitahováni radostí onoho jednoho sídla a zastrásování hrůzou druhého, se dali na cestu ctností, jež vede do Elysia, a vstríhali se nečestí, jež by nás uvrhly do sídla Ditova⁵⁶. Upuštím od podrobnějšího vyličení těchto věcí, neboť kdybych je chtěl objasnit tak, jak by bylo třeba i jak by bylo možno, aby byly zábavnější a podepřely mé vývody, nepochybně by mne to zavello mnohem dále, než bych chtěl a než by si toho vyžadoval můj hlavní předmet. A zajiště, i kdybychom už něčekli nic než to, co bylo řečeno, bylo by i z toho dosti zřejmé, že theologie a poesie si odpovídají, pokud se týče jejich účinku; pokud se však týče jejich předmětu, nejen že se velmi odlišují, ale v mnohém ohledu dokonce stojí proti sobě, neboť předmětem posvátné theologie jest pravda boží, kdežto předmětem antické poesie jsou poharští bohové a lidé. Stojí proti sobě, neboť theologie nepředpokládá nic než pravdu, kdežto poesie předstírá, že jsou pravdivé i věci, které jsou velmi nesprávné, bludné a v rozporu s křesťanským učením. Ježto však někteří nerozumí lidé povstávají proti básníkům s tvrzením, že vybíjeli nevhodné, zvrácené báchorky, které nejsou v souladu s pravdou, a že by měli svou důstojnost prokazovat jinak

než báchorkami a jinak podávat světu své nauky, chci se o těchto věcech přece jen ještě trochu rozhovořit.

Ať si tedy tyto lidé prohlédnou vidiny Danielovy, Izaiášovy, Ezechielovy a všechny ostatní, které jsou v Starém zákoně popsány božským perem a zjeveny Oním, kterému nebylo počátku ani nebude konce. Ať si v Novém zákoně prohlédnou vidiny Evangelistů, jež jsou pro ty, kdož dovedou chápat, plny podivuhodných pravd! A najde-li se básnická báchorka, která by byla tak vzdálena pravdy a pravděpodobnosti, jak se tyto zde mnohdy jeví svou skřeplinou, pak ať se přizná, že jen básníci vybájlili báchorky, které by nepřinašely požitku ani užitku. Mohl bych se tomu vyhnout a nemluvit o výtece, jež se činívá básníkům proto, že prý své nauky podávají bajkami, či spíše ukrutý v bajkách, neboť vím, že ti, kdož básníkům v pomatlosti vytýkají takovouto věc, nerozvázně se dopouštějí toho, že rouhavě hovoří o onom Duchu, který je jen cestou, živo tem a pravdou⁵⁷; ale přece jen jim trochu učiním zadosť.

Je obecně známo, že každá věc, kterou si získáme s námahou, nám poskytne mnohem více sladkosti než ta, která se nám dostává bez našeho přičinění. Zjevná pravda, kterou rychle s malým úsilím pochopíme, nás sice potěší, ale vytráť se z paměti. Aby tedy její nabytí bylo spojeno s větší námahou, nám se zdála vzácnější, a proto se lépe uchovála, skrývali ji básníci pod mnoha věcmi, které jsou s ní v zdánlivém rozporu. Proto dávali bájm přednost před ostatními závoji, aby jejich krása přitahovala ty, které by neupoutaly ani filosofické rozklady, ani důkazy. Co tedy říci o básnících? Budeme je považovat za lidi nerozumné, jak o nich soudí oni nerozumní lidé, kteří mluví a nevědí co? Zjistěte že nikoli. Pracovali na svém dle s nejlhubším smyslem, který se podobá plodu, i se znamenitou a nádhernou výmluvností, která se jeví slupkou a listím. Ale navratme se tam, kde jsme přerušili.

Říkám, že theologii i poesii možno nazvat skoro touž věcí, neboť mají jeden a týž předmet. Proto říkám ještě více, že theologie není nic jiného než poesie boží. A co jiného to je než básnický obraz, je-li v Písmě řečeno, že Kristus je brzy lev, brzy beránek, brzy červ, jindy drak nebo kámen a ještě mnohé jiné, co by bylo příliš dlouhé k vyjmenování? A jak jinak znějí slova Spasitelova v evangeliu než jako kázání se skrýtým smyslem, kterýžto způsob řeči obvyklejším výrazem nazýváme alegorií? Ukazuje se tedy, že nejen poesie je theologie, ale i theologie je poesie. A věru, byť by se i mým slovům dostávalo v této veliké otázce málo víry, nebudu se proto rmoutit, ale musím věřit Aristotelovi⁵⁸, nejdůvěryhodnějšímu rozhodčímu ve všech velikých otázkách, který ubezpečuje, že prvními, kdož se zabývali theologií, byli básníci. A to stačí v této části naší rozpravy. Ukažme nyní ještě, proč mezi vědci jen básníkům bývá přiznávána čest vavřínového věnce.

XXXV. POVAHA DANTOVA

listí nad jiné hodí pro muže podobných vlastností. Náš Dante netoužil tedy bezdivodně po této poctě či po takovémto dosvědčení ctností, které má zdobit skrápné lidi tohoto hodných. Ale už je na čase, abychom se navrátili tam, odkud jsme vyšli, než jsme se dali do těchto úvah.

Kromě všeho, co jsme o něm již řekli, byl náš básník povahy velmi hrdé a vznětlivé. Jednou se stalo, že kterýsi jeho přítel na jeho vlastní prosbu zažádal, aby se směl navrátit do Florencie, po čemž nade všechno ostatní toužil. Ježto však ti, kdož tehdy měli řízení státu v rukou, nenašli jiný způsob, než aby na jistou dobu zůstal ve vězení a potom u příležitosti některé veřejné slavnosti byl z milosrdenství nabádnut naší hlavní církví a tím osvobozen a zbaven trestu za všechno, čím se dříve provinil, Dantovi se zdálo, že se tyto podmínky hodí spíše pro lidi nízkého stavu a pro zločince, a až to odporovalo jeho nejvyšší touze, raději zůstal ve vyhnanství, než aby se takovouto cestou navrátil do svého domu⁵⁹.

O chvalitebná hrdostí velikomyšlného, jak mužně jsi působila, když jsi překonala žhavou touhu po návratu, mělo-li to být cestou nedůstojnou muže živého v líně filosofie!

Podobně měl také o sobě veliké mínění, a jak o tom svědčí jeho současníci, cenil sama sebe tak, jaká byla jeho skutečná hodnota, a to se mimo jiné projevilo při jedné příležitosti v době, kdy byl ještě se svými přívrženci na vrcholu veřejné správy. Když se stalo, že ti, kteří podlehli, za prostřednictvím papeže Bonifáce VIII. povolali Karla, bratra nebo příbuzného Filipa, tehdejšího krále Francie, aby dal záležitosti našeho města znovu do pořádku, náčelníci strany, s kterou Dante držel, chtěli tomu čelit a shromáždili se

všichni k poradě. Mimo jiné se na ní usnesli, že musí být vysláno poselstvo k papeži do Říma, jež ho mělo pohnot k tomu, aby buď zabránil příchodu jmenovaného Karla, nebo zařídil vše tak, aby tam onen kníže přišel jen se souhlasem vládnoucí strany⁶⁰. Když pak uvažovali, kdo by měl být hlavou toho poselstva, říkali všichni, že to má být Dante, načež Dante chvilu přemítal a pak odpověděl: „Půjdu-li, kdo zůstane? A zůstanu-li, kdo půjde?“ Činž jako by řekl, že on samojediný mezi všemi něco platí a že jen s ním ostatní mají cenu. Tento výrok se zachoval, ale to, co z toho vzešlo, sem nepatří, a proto půjdu bez poznámky dále.

Kromě všech těchto vlastností byl tento zasloužilý muž ve svých protivenských velmi silný, pouze v jediné věci byl, nevím, mám-li říci nesnášenlivý či nenávidný, totiž ve všem, co náleželo k záležitostem strany. Od doby jeho vyhnanství tomu bylo v mňe ještě daleko větší, než se slušelo k jeho důstojnosti a než on by byl chtěl, aby si to družici o něm myslili. Aby však vysvitlo, proti které straně měl tolik nenávisi a zarputilosti, považuji za nutné se o tom šíře rozepsat.

Mám za to, že jen spravedlivý hněv boží už v dávných časech připustil, aby se skoro celé Toskánsko a Lombardie rozdělily na dvě strany. Nevím, kde se vzala jejich jména, ale jedna se nazývala strana guelfů, druhá strana ghibellinů, a v myslích mnoha početiců tato dvě jména působila takovým kouzlem a těšila se takové úctě, že leckterý z nich, aby tu, kterou si vyvolil, obhájil proti straně protivné, rád obětoval své statky, ba i život, kdykoli se zdálo, že je to zapotřebí. A pod těmito hesly italská města mnohokrát trpěla těžkým útlakem a zménami, především pak město naše, které bylo podle kolísání občanstva bezmála hlavou jedné i druhé strany, takže Dantovi předkové jakožto guelfové byli ghibellini dvakrátě vyhnaní ze svého domu

a on sám jako guelf řídil otěže republiky ve Florencii. Když z ní však byl vyhnan, jak už jsme vložili, a to nikoli ghibellini, nýbrž guelfy, a viděl, že se tam už nebude moci navrátit, změnil své smýšlení tak, že potom nebylo rozhořčenějšího ghibellina a odpůrce guelfů nad něho. Zač se však ve službách jeho památky nejvíce stýdím, je to, že je v Romagni veřejně známo, že ho každá hloupá ženská, každé děcko, které mluvilo o stranách a zavrhovalo ghibellini, uvádělo v takovou zúřitost, že by po něm byl házel kamením, kdyby nebylo přestalo⁶¹. A v této nevráživosti žil až do smrti.

Stýdím se zajisté, že musím slávu takovéhoho muže poskvrnit nějakou hanou, ale stanovený řád věci si vyžaduje, aby se tak na některém místě stalo, neboť kdybych zamlčel něco z toho, co na něm není právě chvalitebné, ubral bych mnoho víry všemu, co účtyhodného jsem už vypověděl. Omlouvám se tedy před ním samotným, který snad pohněvaným okem z výšin nebeských na mne shlídí, jak to píši. Při tolikéř čmosti a tolikéřm vědění podivuhodného básníka, o nichž již byla výše zmínka, našla v něm dosti místa i chlůpnost, a to nejen v mladých letech, ale i v zralém věku, kteroužto nečinnost, byt byla zcela přirozená, běžná a skoro nutná, nelze věru doporučit, ba ani náležitě omluvit. Ale kdo ze smrtelnků je spravedlivým soudcem, aby ho směl zatratit? Já nikoli! Ó slabosti, ó zvířecí choutky lidí! Co všechno nezmohou v nás ženy, chtějí-li, když i nechtějíce zmohon tak mnoho? Mají půvab i krásu a napomáhá jim i přirozený chutě i ještě jiné věci k tomu, aby si stále získávaly srdce mužů, a na důkaz pravdivosti tohoto tvrzení nemusíme ani uvádět to, co učinil Jupiter pro Euru-pu, Hekules pro Jole či Paris pro Helenu, neboť to jsou jen osoby vybásněné a mnozí omezeníci by je nazývali postavami z báchorek, ale vyjevíme to na bytostech, jejichž skutečnost nikdo nemůže popřít. Bylo na světě ještě něco

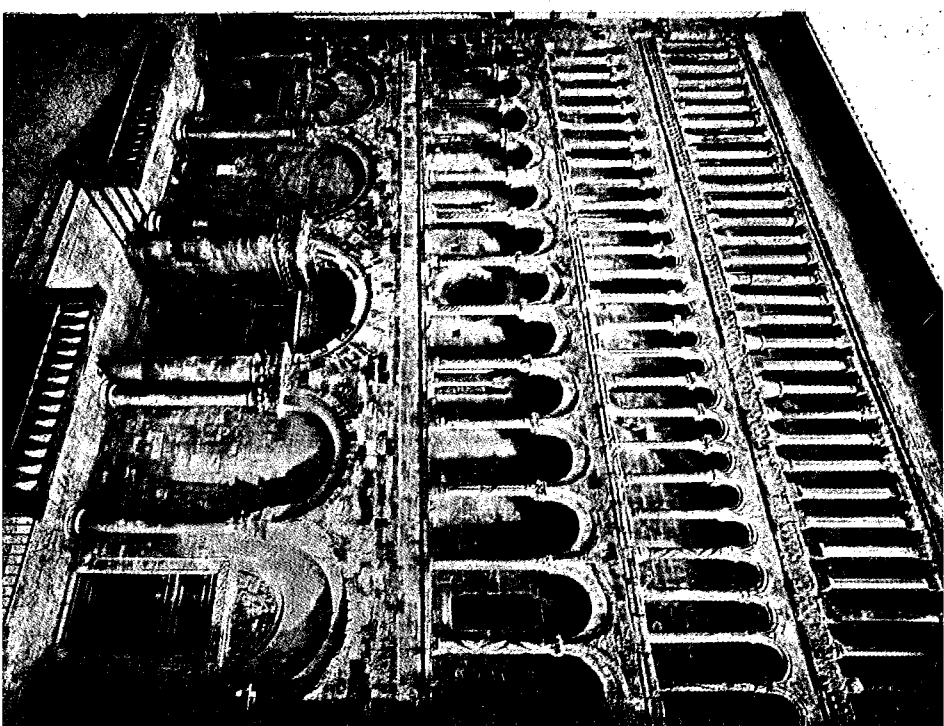
jiného než žena, když náš praotec, nedbaje příkazu, jež mu vlastními ústy dal Bůh, podlehl jejímu přemlouvání? Zajisté že ne. A David, ač jich měl mnoho, jen co uviděl Bethsabe, už pro ni zapomněl na Pána Boha, na své království, na sebe i na svou čest a stal se nejdříve cizoložníkem a potom vrahem; čeho všeho by se však byl teprve dopustil, kdyby mu byla něco přikázala? A neodpadl Šalomoun, jehož ducha nedosáhl nikdy nikdo než Syn boží, od onoho, který ho učinil moudrým, a nepoklekl před Baalem, aby se zalbil ženě, a neuctíval ho? Co učinil Herodes? Co mnozí jiní, kteří nebyli puzeni ničím jiným než svými choutkami? Náš básník může tedy mezi tolikými a tak velkými kráčet ne sice omluven, ale přece jen s méně sklonným čelem. A prozatím ať postačí to, co jsem o jeho nejpozoruhodnějších zvycích už vyprávěl.

XXVI. O SPISECH, KTERÉ DANTE SLOŽIL

Náš slavný básník složil za svého života vícero spisů, a tak považují za vhodné náležitě je po řadě vypočítat, aby se snad jeho díly neponosil někdo jiný, nebo aby jemu zase náhodou nebyly připisovány práce cizí. Nejprve sebral a to ještě v době, kdy oplakával smrt své Beatrice, tedy skoro v dvacátém šestém roce věku svého, do svazeků našich zvaného Nový život některé své básničky, jako sonety a kancóny, jež dříve v různých dobách v rýmech složil a které jsou podivuhodně krásné. Před každou z nich vypsal podrobně a v náležitém pořadí důvody, které ho pohnuly k napsání, a vzadu připojil rozdělení předchozí básně. Ačkoliv se později, v zralejších letech, velmi styděl za to, že tuto knížku napsal, přece jenom je vzhledem k jeho letům velmi krásná a poutavá, zvláště pak pro lidi méně vzdělané. Několik roků po této sbírce, když shlížel z vrcholu státní správy, na němž se octl, a mohl z největší části přehlédnout (což z takovýcho míst byvá možné), život lidí i omlyly lidu, jak málo je těch, kdo se jich vyvarují, jak velké cti by za to byli hodni, jak velikou hanbu však zasluhují ti, kdo se oddali bludům, a když zavrhoval takovéto snahy a tím více doporučoval své vlastní, napadl ho vznášený námet. A v téže chvíli si umínil, že v jednom a témě spise zavrhne k největším trestům lidi špatné, dobré však pocti nejvyššími odměnami, čímž projeví svou vlastní hodnotu a připraví si nehynoucí slávu. A jelikož, jak už bylo vyjádřeno, si více než kterékoli jiné vědy cenil poesie, umínil si, že složí básničky

dílo. Dlouho tedy uvažoval, jak to učinit, a pak začal v třicátém pátém roce věku^{es} uskutečňovat to, o čem dříve přemítal, totiž podle zásluh a podle jejich odlišnosti zavrhovat či odměňovat životy lidské. Ježto věděl, že lidé jsou trojího druhu, totiž hříšní, pak od hříšní se odpoutávající a spějící k ctnostem a nakonec lidé ctnostní, rozdělil dílo ve tři knihy, při čemž počíná třetáním hříšných a končí odměňováním ctnostných, což všechno podivuhodně rozlišil v jediném svazku, který vcelku nazval *Komedie*. Tyto tři knihy rozdělil každou ve zpěvy a verše, jak je to zřetelně vidět, a to vše složil v rýmech lidové mluvy tak dovedně, s tak podivuhodným řádem a tak krásně, že by nikdo tomuto dílu nemohl něco právem vytknout. Jak důmyslně přitom básnil, mohou posoudit jen oni, kteří takovému věcem rozumějí. Ale ježto vídáme, že veliké věci nebývají v krátkém čase pochopeny, uznáme, že tak vznešené, tak ohromné a tak promyšlené předsevzetí, totiž obsáhnout všechny skutky lidí i jejich zásluhy a podat je básnickým způsobem v rýmovaných verších mluvy lidové, nemohl v krátké době uskutečnit člověk trýzněný tolikerymi a tak rozmanitými nahodlostmi osudu, člověk, jehož dny byly naplněny úzkostí a otráveny hořkostí, jak jsem už výše vykládal, že to bylo u Danta. A tak tedy od chvíle, kdy se dal do této vznešené práce, až do konce života se trvale věnoval tomuto úsilí, ač ovšem přesto složil ještě i jiné práce, jak uvidíme dále. Nebude však zbytečně zmínit se o některých událostech, které se zběhly na samém začátku i na konci toho díla.

V době, kdy si velice horlivě hleděl slavné práce a z první její části, která má název *Peklo*, už měl sedm zpěvů, při čemž podivuhodně bájlí, ani trochu ne jako pohan, nýbrž zcela jako básník křesťanský, což bylo do té doby ještě nevídáno, došlo k těžkému neštěstí: byl vyhnán, či musil utéci a opustil svou práci i vše ostatní, nejša si jist ani vlast-

Pieve di S. Maria in Gradi v Arezzu (11. a 13. stol.)

Santa Croce ve Florencii (vnitřek)

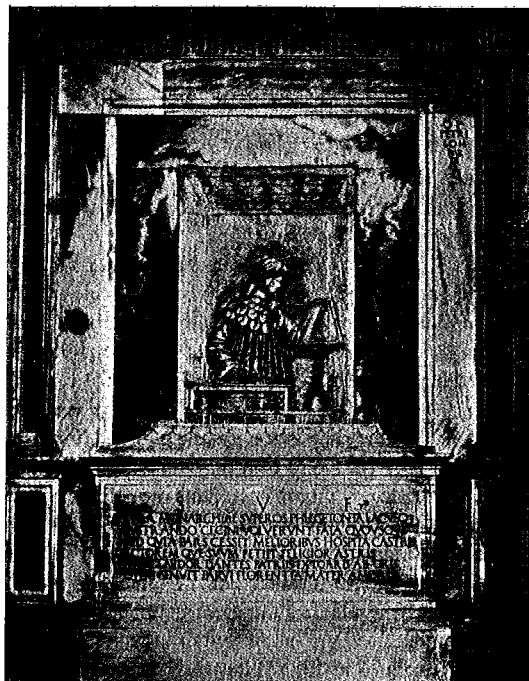
Andrea del Castagno:
Dante (S. Apollonia ve Florencii)

Guido da Polenta: Fresky v kostele S. Maria
in Porto v Ravenně. Vpravo obraz Dantův.

Kaple nad Dantovým náhrobkem v Ravenně

Dantův náhrobek v Ravenně od Pietra Lombarda

ním údělem, a po několik roků se potloukal u různých přátel a pánů. Ale jako musíme pevně věřit, že to, co určí Bůh, nemůže osud, třebaže je někdy příčinou oddálení, zvrátit a odvést od náležitěho konce, tak se také stalo, že mezi věcmi Dantovými, které byly v pevných truhlicích ihned zachráněny na posvátná místa, když nevděčný rozvášněný dav, chtivý spíše kořisti než spravedlivé pomsty, vnikl do jeho domu, kdosi hledal nějakou jeho listinu, snad jemu příznivou, a našel přítom oněch sedm zpěvů, které Dante byl složil, přečetl je s údivem, nevěda ani, co to je, a protože se mu velmi zalíbily, opatrně je vzal a přinesl je jednomu z našich občanů jménem Dino di Messer Lambertuccio, který byl toho času ve Florencii slavným veršovcem, a ukázal mu je. Dino, muž vysokého rozumu právě tak jako ten, kdo mu je přinesl, se podivil jak krásnému, vyhraněnému, nádhernému slohu, tak i hlubokému smyslu, který se skrýval pod skvělým povrchem slov, a proto spolu s objevitelem veršů vzhledem k místu, kde byly nalezeny, usoudili snadno, že je to dílo Dantovo, jak tomu také ve skutečnosti bylo. A ježto jim bylo líto, že má dílo zůstat nedokončeno, a nedovedli si domyslet, jak asi má skončit, rozhodli se mezi sebou, že vyzvědí, kde Dante dříve, a že mu pošlou všechno, co našli, aby pokud možno k tomuto počátku připojil také zamýšlený konec. Po dlouhém a usilovném hledání pak zvěděli, že je u markrabního Morrucella, napsali žádost ne přímo jemu, ale markrabim a poslali mu oněch sedm zpěvů. Markrabí, který měl pro takoveto věci mnoho porozumění, si je přečetl, velice je pochválil a ukázal je Dantovi s otázkou, vř- li, či je to dílo. Dante je ihned poznal a odpověděl, že jeho. Tu ho markrabí požádal, aby tak vznešený začátek nenechával bez náležitěho konce. „Byl jsem si jist,“ odpověděl Dante, „že jsem při zkáze svého domu s mnoha svými knihami pozbyl i zde toho, a z tohoto přesvědčení i pro množství jiných útrap způso-

bených vyhnanstvím jsem zcela upustil od myšlenky na toto dílo. Ale když už mi je osud znenadání opět přinesl před oči a vám se tak líbí, vynasnažím se, abych si vzpomněl na svůj prvotní záměr, a budu v tom pokračovat tak, jak mi bude přáno milosti.“ A když po nějaké době ne bez námahy shledal své původní myšlenky, jal se pokračovat:

Já pokračuji zas a dím, že spíše — atd.,

kde každý, kdo se dobře podívá, pozná, že tam bylo znova navázáno na přerušené dílo.

Začal tedy Dante znovu pracovat na svém velkolepém díle, ale nedokončil je, jak by se snad mnozí domnívali, bez dalšího přerušení, nýbrž musil několikrát, jak toho vyžadovala tíže okolností, někdy nechat uplynout celé měsíce i celé roky, aniž k němu mohl něco připojit, ba nemohl je ani tak uspsíit, aby je celé uveřejnil, než nadešla chvilka jeho smrti. Jakmile napsal šest nebo osm, někdy i více nebo méně zpěvů, obvykle je dříve, než je spatřil někdo jiný, z mlsta, kde právě díel, poslal panu Canovi della Scala, kterého ctil více než kteréhokoli jiného člověka, a teprve poté, co je on viděl, pořídil z nich opis pro každého, kdo si to přál. Takto mu poslal všechny zpěvy kromě posledních třinácti, které už měl složený, ale ještě před jejich odesláním zemřel, aniž o nich zanechal zprávy. Pozůstali, synové i učedníci, několikrát po několik měsíců pak hledali mezi všemi jeho rukopisy, zda nezanechal nějaké zakončení svého díla, ale scházející zpěvy nenalezli, až všichni jeho přátelé reptali, že ho Bůh nenechal na světě alespoň tak dlouho, aby stačil dodělat malý zbytek svého díla. Pak upustili v zoufalství, že už je nenaйдou, od dalšího hledání.

Dali se tedy synové Dantovi Jacopo a Piero, oba veršovci¹⁴, na domluvu několika přátel do práce a chtěli otcovu dílo dokončit, pokud to bude v jejich moci, aby nezůstalo

nedokončeno, když tu Jacopo, který v této věci projevoval mnohem více horlivosti než jeho bratr, měl podivuhodné vidění, které ho nejen odvrátilo od pošestilé troufalosti, ale také mu ukázalo, kde je oněch scházejících třináct zpěvů božské Komédie¹⁵, které nemohli nalézt.

Vyprávěl jistý rádný ravennský občan jménem Piero Giardino, který dlouho býval učedníkem Dantovým, že v osmém měsíci po smrti mistrově jedné noci kolem hodiny, kterou nazýváme jíttní, přišel do jeho domu onen Jacopo a řekl mu, že v noci, krátce před tou hodinou ve smu viděl svého otce Danta, jak k němu přichází, oděn bílým rouchem a záře v obličejí nezvyklým světlenn; i zdálo se mu, že se ho táže, zda je živ, a že od něho slyší odpověď, že ano, ale životem pravým, nikoli naším. Dále pak se mu zdálo, že se ho kromě toho ještě táže, zda dokončil své dílo, než se odebral na pravý život, a dokončil-li je, kde že je to, co tam ještě chybí a co nemohli nalézt. Tu se mu zdálo, že po dvakráté slyší odpověď: „Ano, dokončil jsem je.“ A potom mu zase bylo, jako by ho bral za ruku a vedl do oné komůrky, kde spával, dokud ještě žil tímto životem, dotkl se tam jednoho místa a řekl: „Zde jest to, co jste tak hledali.“ A sotva vyřkl tato slova, zdálo se mu, že zároveň zmizel i sen, i Dante. Proto, jak ujišťoval, se nemohl zdřízet, aby nepřišel a neoznámil mu to, co viděl, chtěje se s ním odebrat na označené místo, které měl dobře v paměti, aby poznali, zda mu to zjevil pravdivý duch či klamně mámení. Vypráví se tudíž, ač ještě zbýval delší kus noci, na označené místo a nalezi tam slavnou rohožku připravenou ke zdi, a když ji zlehka poodkryjí, spatříli ve zdi malý otvor, jehož si nikdo z nich dříve nevyšiml a o němž nikdo nevěděl, že tam je; v něm naši několik rukopisů, které byly pro vlhkost zdi pokrity plisn a které by se byly úplně rozpadly, kdyby tam byly déle zůstaly. Když je pak opatrně očistili od plisné a začali číst, poznali, že obsahují oněch třináct zpěvů, které

tak hledali. Opsali je tedy s velikou radostí a podle zvyku autorova je nejdříve poslali panu Canovi a pak je náležitě připojili k neúplnému dílu. Takovýmto způsobem bylo dílo, skládané po mnoho let, přece jen ukončeno.

Mnozí, a mezi nimi často i lidé moudří, kladou tuto otázku: Když byl přece Dante ve vědách tak vzdělaný, proč si umnil složit dílo tak veliké, látku tak vznešenou a knihu tak vynikající, jako je tato jeho *Comedie*, v nářečí florentském a proč ne spíše ve verších latinských, jak před ním činivali jiní básníci? K odpovědi na takovouto otázku přicházejí mi mezi mnoha jinými důvody na mysli dva hlavní, z nichž první je ten, že chtěl pro své spoluobčany a pro ostatní Italy složit dílo obecnějšího užítku, neboť věděl, kdyby je napsal ve verších latinských jako básníci dřívějších dob, že by byl prospěl jen učencům, kdežto v mluvě lidové vykonal něco dosud nevidaného: spis byl srozumitelný učencům, ale zároveň dokazoval krásy našeho nářečí i Dantovo mistrovství v něm a při tom poskytoval i lidem neučeným radost, neboť mu rozuměli i ti, kteří dříve bývali každým opomjeni. Za druhé ho k tomu pohnuvalo toto: Viděl, že všichni, zvláště pak knízáta a ostatní velmoži, jímž básnická díla bývala připisována, zanedbávají svobodná umění, a že proto božská díla Vergiliova i jiných vynikajících básníků jsou nejen málo ceněna, ale že jimi většina lidí skoro pohrdá. Původně sice započal tímto způsobem, jak si to vyžadovala vznešená látka:

Ultima regna canam, fluido contermina mundo,
spiritibus quae lata patent, quae premia solvunt
pro meritis cuiuscumque suis, ecc.

Ustal však v této práci, neboť míní, že je zbytečné podávat kůrky chleba těm, kdo ještě sají mléko⁸⁴. Započal pak znovu ve slohu, který odpovídal požadavkům nové doby, a napsal je v mluvě lidové.

Tuto knihu *Comedie* věnoval, jak někteří tvrdí, třem vynikajícím mužům italským, což také odpovíдалo trojdielnosti díla, každému jednu část v tomto pořadí: První díl, to jest *Peklo*, Ugucionu della Faggiuola, který tehdy býval v Toskánsku pánem Pisy a velmi proslul; díl druhý, to jest *Očistec*, věnoval markrabímu Morruellu Malepionovi; díl třetí, *Ráj*, Bedřichu III., králi sicilskému. Mnozí zase říkají, že věnoval celek panu Canovi della Scala. O tom, které z těchto tvrzení se zakládá na pravdě, nemáme jiného svědectví než libovolné dohady různých lidí, ale není to ani tak významná věc, aby si zasluhovala nějakého důkladnějšího vyšetření.

Podobně při příchodu císaře Jindřicha VII. napsal tento znamenitý spisovatel v latinské próze knihu pod názvem *Monarchia*, kterou podle tří otázek, o nichž v ní pojednává, rozdělil ve tři knihy⁸⁵. V první z nich dovozuje logickými úvahami, že je k blahu světa třeba, aby existovalo císařství, což je první otázka. V druhé dokládá historickými důvody, že Řím má právo na titul císařství, což je otázka druhá. V třetí dokazuje podle theologických námětů, že hodnost císařství pochází přímo od Boha a nikoli prostřednictvím nějakého náměštka, jak by tomu zřejmě chtěli duchovní, což je otázka třetí.

Několik let po smrti autorově zavrhl tuto knihu pan Beltrando, kardinál z Poggetta a legát tehdejšího papeže Jana XXII. v Lombardii. Příčinou toho bylo, že Ludvík vévoda bavorský, kterého kurfiřti němečtí zvolili za římského císaře, přišel ke korunovaci do Říma a jmenoval tam proti všem církevním ustanovením jednoho z menších bratří jménem Pietro della Corvara papežem a dále ještě mnoho kardinálů a biskupů, načež se dal tímto papežem korunovat. Když pak se v mnoha případech začalo pochybovat o platnosti jeho nové hodnosti, využíval se svými přívrženci na svou obranu této knihy a mnoha důvodů v ní

obsažených, čímž se onen spis, do té doby sotva známý, velmi proslavil. Pak se však onen Ludvík vrátil do Německa a počet jeho přívrženců, hlavně kněží, se zmenšil a rozprášíl, a tu jmenovaný kardinál Beltrando, když mu nehrozilo, že se mu někdo postaví na odpor, veřejně zavrhl onu knihu, že obsahuje nauky kacířské a odsoudil ji do ohně. Podobně by byl chtěl k věčné hanbě a potupě své památky učinit i s kostmi básníkovými, kdyby proti tomu nebyl vystoupil vzácný a urozený florentský rytíř jménem Pino della Tosa, tehdy dleci v Bologni, kde se to projednávalo, a s ním také pan Ostasio da Polenta, kteřížto oba v očích toho kardinála mnoho zmohli.

Mimo to složil Dante dvě velmi krásné eklogy, které věnoval mistru Giovannimu del Virgilio⁶⁸, o němž byla výše na jiném místě již zmínka, jako odpověď na několik poslaných mu veršů.

Složil dále v próze komentář ve florentském lidovém nářečí o třech svých rozsáhlejších kancónách, jako zřejmě na počátku vůbec měl v úmyslu komentovat je všechny, později však úmysl změnili nebo pro nedostatek času od toho upustil, takže další již nejsou komentovány, a nazval tento spis *Convivio*, velmi krásné a chvalitebné dílko.

Nedlouho před svou smrtí sestavil knížku v latinské próze, kterou nazval *De vulgari eloquentia* a v níž chtěl dát naučení každému, kdo chce psát verše. Ač je z uvedené knížky zřejmé, že zamýšlel napsat čtyři knihy, zachovaly se jenom dvě; buď další nenapsal, překvapen smrtí, nebo se ostatní ztratily.

Mimo to sepsal tento znamenitý básník mnoho epištol v latinské próze, z nichž mnohé se ještě objevují. Složil mnoho rozsáhlejších kancón, sonetů a balad milostných i mravoučných, kromě oněch, které se vyskytují v jeho *Novém životě*, o nichž se zde nemohu jednohlavě zmiňovat.

Takovýmto pracemi strávil ten skvělý muž onu část

svého života, kterou mohl ukrásti milostným vzdechnům, žalným slzám, soukromým i veřejným starostem a různým obrátům střídavého štěstí, díly, která jsou Bohu i lidem mnohem libější než úskoky, podvody, lži, loupeže a zrady, jakých většina lidí dnes používá, snažíc se různými cestami dojít téhož cíle, totiž zbohatnout, jako by v tom spočívalo všechno dobro, všechna čest a všechna blaženost. O počtité mysli! Kratická chvilka oddělí ducha od pomíjivého těla a zmaří všechno toto hanebné úsilí, a čas, v němž všechno zaniká, brzy buď úplně zahradí vzpomínku na bohatce, nebo ji na krátkou dobu k jeho veliké hanbě udrží! Toto však se našemu básníkoví zajisté nestane, neboť jak vídíme, že se to děje s válečnými zbraněmi, které se používáním čím dál více lesknou, tak tomu bude i s jeho jménem, které, čím více se bude tříti o čas, tím se stane jasnějším. Proto ať se kdo chce plahočí ve svýc hmarnivostech a spokojuje tím, že ho svět v tom nechá, ale jen ať se výtkámi, kterým sám nerozumí, nerouhá ctnostnému konání jiných lidí.

XXVII. STRUČNĚ ZOPAKOVÁNÍ

Bylo zde nyní v hlavních rysech ukázáno, jaký byl původ, školení, život i zvyky a díla skvělého člověka Danta Aligherriho, nejslovnatějšího básníka, a byly zde zároveň v několika odbočkách řečeny i jiné věci, jak tomu ode mne chtěl Onen, který je dárcem vši milosti. Vím dobře, že mnozí jím by to byli dovedli vyklíčit mnohem lépe a rozumněji, ale vykoná-li někdo to, co dovede, více se po něm nežadá. Že jsem to napsal tak, jak jsem věděl, nebrání nikomu jinému, kdo si myslí, že by to uměl lépe, aby také nenapsal všechno, co ví. Ba myšlí-li jsem se snad v něčem, dám snad někomu jinému popud k tomu, aby řekl pravdu o našem Dantovi tam, kde shledá, že toho dosud nikdo neučínil^{se}. Ale moje práce ještě není u konce. Zbývá mi objasnit ještě něco, co jsem slíbil v průběhu tohoto dílka, to jest sen matky našeho básníka, který měla, když ho nosila ve svém láně. Toho se ještě zhostím tak stručně, jak jen budu umět a moci, a pak skončím se svými úvahami.

XXVIII. JEŠTĚ O SNU DANTOVY MATKY

Oné vzácné paní se v téhotenství zdálo, že pod vysokým vavřínem u bystré studánky porodila syna, jak jsem to už jednou výše vyprávěl, a ten syn se zakrátko žvil plody padajícími z onoho vavřínu a vodou studánky a stal se velkým pastýřem a velmi dychtil po zelení vavřínu, pod nímž dlel. Když se pak po něm natahoval, zdálo se jí, jako by byl spadl, a najednou už neviděla jeho, ale místo něho krásného páva. Tento div urozenou paní tak dojal, že se protřhla ze sladkého snu a už z něho nic neviděla.

Boží dobrotu, která a b aeterno vidí každou budoucí věc jako přítomnou, pohne její vlastní dobrotivost k tomu, aby, kdyžkoli příroda, její hlavní služebnice, se chystá vytvořit mezi smrtelníky něco neobyčejného, o tom zjevením, snem nebo jiným způsobem podala znamení, abychom se přesvědčili, že Pán ví vše o přírodě vše vytvářející. Takovéto znamení, uvážíme-li to správně, podala také při příchodu básnka na svět, jak jsme už o tom mnoho hovořili. A které osobě by je byla mohla dát, aby je viděla i uchovávala s takovou láskou, ne-li té, která se měla stát matkou zjevené věci, ba už jí byla? Zjistěte žádné jiné. Učinila to zjevení tedy jí, a to, co jí zjevila, už je známo z toho, co je výše napsáno, na to však, co tím zamýšlela, je třeba popatřit ostřejším okem. Zdálo se tedy oné paní, že porodila syna, a je jisto, že se zakrátko poté tak skutečně stalo. Co však má znamenat vysoký vavřín, pod nímž ho porodila, to musíme ještě prozkoumat.

Astrologové a mnozí přírodní filosofové míní, že moci a vířvem nebeských těles se rodí a udržují tělesa pozemská a že jsou jimi také řízena, nevzpírá-li se proti tomu mocný rozum, osvěceny milostí boží. Proto zjišťují také, které nebeské těleso je nejmocnější podle stupně, jakým stojí nad obzorem v oné hodině, kdy se někdo rodí, a říkají, že tímto nejmocnějším tělesem a jeho vlastnostmi bude určována povaha novorozenceho⁷⁰. Jeví se mi tedy, že vavřínem, pod nímž paní ve snu porodila našeho Danta, se rozumí stav

nebes při jeho zrození, naznačující velikomyslnost a básnické vlohy, kteréžto obě věci představuje vavřín, strom Fojbův, jehož zelení bývají věncení básníci, jak už bylo výše dostatečně vysvětleno.

Bobulemi, jimiž se novorozené živilo, rozumím účinky onoho stavu nebes, který byl již naznačen, totiž básnické knihy a jejich nauky, kterýmižto knihami i naukami byl náš Dante nejvznešenějším způsobem živěn, to jest počíván.

Jasný pramen, z něhož pil, jak se jí zdálo, neznamená podle mne nic jiného než hojnost filosofických nauk mravních a přírodních: jako voda pochází z plodnosti luna zemského, tak jsou i tyto nauky založeny na hojnosti důkazech pravdy, kterou možno nazývat zemskou plodností; a jako se jídlo v žaludku toho, jenž je požívá, nedá dobře strávit bez pití, tak se ani vědomosti nedají v duchu osvojit, nejsou-li uspořádány a připraveny filosofickými důkazy. Můžeme tedy konečně říci, že čistou vodou, to jest filosofií, stravoval v žaludku, to jest v duchu, plody, jimiž se živil, to jest poesii, o kterou, jak již řečeno, usiloval vši svou starostlivostí.

Že se náhle stal pastýřem, to ukazuje na znamenitost jeho ducha, a že tak náhle vrostl, naznačuje, že v krátkém čase svou horlivostí si osvojil vše, čeho jest třeba k tomu, aby se stal pastýřem, to jest dárcem pastvy duchům, kteří ji potřebují. A jak velmi snadno každý může pochopit, jsou dva druhy pastýřů, jeden jsou pastýři tělesní, druhý duchovní. Pastýři tělesní jsou dvojího druhu; první je ten, jenž bývá obecně nazýván „pastýřem“, to jest strážčí ovcí a dobyka nebo jiných zvířat; druhý jsou otcové rodin, jejichž starostlivost má být paseno, hldáno a řízeno stádece jejich dětí a služebníků a ostatní čeledi. Také mezi duchovními pastýři můžeme rozeznávat dva druhy: jeden představují ti, kteří pasou duše živoucích slovem božím, totiž preláti,

kazatelé a kněží, jejich péči jsou svěřeny kolísavé duše všech oněch, kdo žijí pod touto stanovenou vrchností; druhý ti, kdo s nejlepšími vědomostmi buď čtou to, co minulí napsali, nebo znova píší to, co se jim zdá buď nedostí jasně vyjádřeno, nebo vůbec vynecháno, a podávají o tom poučení duším i myslím posluchačů i čtenářů a které obvyčejně nazýváme učitelé, ať náleží do kteréhokoli oboru. Takovýmto pastýřem stal se náhle, to jest v krátké době, i náš básník. A že to je pravda, to poznáme, nehledíce ani k ostatním jeho dílům, z Komédie, jež sladkostí a krásou slohu živí nejenom muže, ale děti a ženy, ba jež lahodností významu v ní skrytého posiluje a živí také vznešené duchy, když je byla nejdříve chvíli udržovala v napětí.

Že usloval o to, aby dosáhl oné zeleně, jejíž plody ho živily, neznamená nic jiného než jeho již zmíněnou žhavou touhu po vavřínovém věnci, jehož se nezdádá pro nic jiného, než aby dával svědectví o plodu. Když se takto chytivě natavoval po oné zeleni, viděla prý, jak upadl, a tento pád nebyl nic jiného než onen pád, jejíž všichni proděláme, aniž se můžeme kdy znova pozdvihnout, totiž smrt, jež ho zastihla, vzpomínáte-li si dobře na to, co jsme řekli výše, když nejvíce toužil po korunovaci.

Potom praví, že ho náhle spatřila, jak se z pastýře proměnil v páva, kteroužto proměnou můžeme dobře rozumět jeho posmrtnou slávu, která ač spočívá i na jeho ostatních dílech, přece jen žije především jeho Komedií; a ta se podle mého úsudku velmi dobře podobá pávu, přihlédneme-li k jednomu i druhému. Páv kromě jiných svých zjevných vlastností má zvláště čtyři pozoruhodnosti: Za prvé andělské peří a v něm sto ok; za druhé šeredné nohy a tichou chůzi; za třetí na poslech hrozny hlas; čtvrtá a poslední pak je ta, že jeho vonné maso nepodléhá zkáze. Tyto čtyři vlastnosti obsahuje v sobě i Komédie našeho básníka, ale ježto nelze zachovat daný pořádek, pojednám

o jedné nebo druhé vlastnosti, jak se mi to bude hodit, a začnu s poslední.

Říkám, že smysl naší Komédie se podobá masu páva, neboť ať její bereš ze stránky mravoučné nebo bohovédné a na kteréňkoli místě knihy se ti zalíbí, vždy je prostou a neproměnnou pravdou, která nejen nepodléhá zkáze, ale čím více se hledá, tím větší vlní své nehynoucí sladkosti podává těm, kdož toho dbají. A bylo by možno uvést mnoho takových příkladů, jen kdyby to sneslo přítomné pojednání; takto však přenechám těm, kdož tomu rozumějí, aby si je sami vymašli, a sám k nim už žádné nepřipojím.

Řekl jsem dále, že toto maso pokrývalo andělské peří, a říkáám andělské, ne že bych bezpečně věděl, zda mají andělé právě takové nebo podobné, ale ježto podle lidského dohadu, když slychám, že létají, musím se domnívat, že mají i peří, a ježto mezi těmito našimi ptáky neznám žádného, který by byl krásnější nebo zvláštnější, nebo snad jen podoben pávu, mám za to, že oni mají peří takovéto, při čemž nenazývám peří andělů podle peří páva, nýbrž opačné, neboť ušlechtlejším ptákem je anděl než páv. Peřím tedy, kterým je jeho maso pokryto, rozumím krásnu podivného příběhu, který zní na povrchu veršů Komédie, jako to, že sestoupil do pekla a viděl povahu toho místa i různé osudy jeho obyvatel, že vystoupil na horu očiště a slyšel pláč a nářky těch, kteří doufají, že dojdou spásy, a že konečně vešel do ráje a viděl nevýslovnou slávu blažených: příběh tak krásný a zvláštní, jaký nikdo jiný nevymyslíl ani neslyšel, rozdělený ve sto zpěvů, jako mnozí také tvrdí, že páv má v ocace sto ok. Tyto zpěvy tak důmyslně rozlišují různou povahu předmětů, o něž se jedná, jako oči rozlišují barvy a rozmanitost předmětů. Je tedy maso našeho páva věru pokryto peřím andělským.

Tento páv má nohy neohrabané a chůzi tichou, kterážto

věci se výborně hodí na Komedii našeho básníka, neboť jako se zjevně na nohou drží celé tělo, tak je prima facie každé psané dílo založeno na způsobu řeči; a mluva lidová, která drží celou stavbu Komédie, je neohrabaná ve srovnání se způsobem vznešeným a mistrovským, jakého užívají ostatní básníci, ač je zase krásnější nad všechny ostatní a odpovídá více duchu dneška. Tichá chůze pak znamená prostotu slohu, které je v komedii nutně zapotřebí, jak to dobře vědí ti, kdož rozumějí tomu, co je to komedie.

Konečně říkám, že hlas páva je hrozný, což se nepochyb-
ně hodí také na našeho básníka, jak uznají všichni, kdož se pozorněji podívali až do čišku jeho kostí, i když jsou jeho slova na první pohled tak sladká. Kdo křičí? hrozněji než on, když nejtupčími výmysly bítuje viny mnoha živoucích a trestá viny minulých? Který hlas zní tomu, kdo zamýšlí hřešit, hrozněji než trestajících? Zjistě žádny jiný. On svým křčením zároveň děsí dobré i zarmucuje zlé, a pokud také náš básník takto působí, můžeme říci, že má hrozný hlas. Pro tyto i pro jiné již uvedené důvody zdá se dost jasné, že ten, kdo za živa býval pastýřem, se po smrti stal pávem, jak to bylo božím vnuknutím ve snu zjeveno jeho drahé matce.

Vím, že jsem tento výklad snu matky našeho básníka podal velmi povrchně, a to z několika příčin. Za prvé proto, že se mi nedostává schopností, jakých si vyžaduje tak velká věc; dále proto, že by důkladného výkladu, i kdybych k němu měl schopností, nesnel hlavní můj záměr; a konečně proto, že by, i kdyby tu byla schopnost a látka to snesla, bylo dobré, abych neřekl více, než už bylo řečeno, aby tak někdo druhý, kdo by měl více schopností i chuti, nalezl ještě něco, o čem by mohl mluvit. Proto mi musí postačit to, co jsem o tom již řekl, a co schází, budíž doporučeno starostlivosti mého následovníka.

Má malá bárka doplula do přístavu⁷³, k němuž byla namířena její příď, když jsme odráželi od druhého břehu, a ačkoliv to byla jen krátká plavba a moře, které jsme dorazila bez úrazu, vzdát dík Tomu, který jejím plachtám dopřál příznivého větru. Jemu ho vzdávám s pokorou, zbožností a láskou tak velikou, jak jen jsem schopen, ne však tak velikou, jak by náleželo, vzdávám ho tak, jak dovedu, žehnaje na věky Jeho jménu i Jeho vůli.

ŽIVÁ DÍLA MINULOSTI

SVAZEK 43

Řídí Jitka Křesálková

GIOVANNI BOCCACCIO
LIONARDO BRUNI D'AREZZO

NEJSTARŠÍ ŽIVOTOPISY DANTOVY

Žitalských originálů G. Boccaccio, Trattatello in laude di Dante (Berlin 1930) a Lionardo Brunni d'Arezzo, Vita Dantis poetae clarissimi (Firenze 1917) přeložil poznámkami a doslovem překladatelovým opatřil O. F. Babler. Předmluvu Dante italské gotiky a renesance, stať Dante o Čechách a bibliografický přehled čs. dantovské literatury napsal Zdeněk Kalista. Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Zdeněk Sklenář.

Vydalo Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., jako svou 1986. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1965. Odpovědná redaktorka Jitka Křesálková.

Vytiskl Knihstisk 2, n. p., Praha 2. 8,66 autorských archů, (text 7,81 autorských archů, ilustrace 0,85 autorských archů), 8,81 vydavatelských archů, D 07*50153. Vydání první. Náklad 3500 výtisků.

01 - 087 - 65
13/22 - Váz. 13 Kčs - 63/VIII-2